

Hornok András
Laklia Márta
Sisák Gábor

Sokszínű
ÍRODALOM

Első kötet **9**

Mozaik Kiadó – Szeged, 2013

A könyvet írta: **Hornok András** • szakvezető tanár

Laklia Márta • szakvezető tanár

Sisák Gábor • szakvezető tanár

Lektorálta: **Dr. Szörényi László** • egyetemi tanár

Petruska Helga • középiskolai tanár

Szabóné Diós Edit • középiskolai tanár

Varga Magdolna • középiskolai tanár

Vértés Judit • középiskolai tanár

Felelős szerkesztő: **Papp Csaba**

Rajzok: **Molnár Mónika**

Borítóterv: **Szőke András**

Műszaki szerkesztő: **Vass Tibor**

Nyelvi lektor: **Varró Sándor**

Kerettanterv:

EMMI Kerettanterv 51/2012 (XII. 21.)

EMMI rendelet 3., 4., 5., 6. sz. melléklet (3.2.01, 4.2.01, 5.2.01, 6.2.01)

A képek forrása:

Cultiris Kulturális Képgyűjtemény; Fotolia; Magyar Távirati Iroda;
Mozaik Archívum

Ezúton mondunk köszönetet Jankovics Marcelnek; Kokas Károlynak;
a Komáromi Jókai Színháznak; a Magyar Királyok Panoptikumának;
a Pécsi Nemzeti Színháznak; Stekly Zsuzsának; a Szegedi Szabadtéri Játékok
Igazgatóságának a kötet elkészítéséhez nyújtott segítségért.

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített változata kiadásának jogát is. A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak része semmiféle formában nem sokszorosítható.

ISBN **978 963 697 701 6**

Copyright **Mozaik Kiadó – Szeged, 2013**

*A könyvek nem azért vannak,
hogy higgyünk nekik, hanem azért,
hogy megvizsgáljuk őket.*

(Umberto Eco)

Kedves Diákok!

A *Sokszínű irodalom* tankönyvcsalád 9. évfolyamos része két kötetből áll. Az első egy bevezető fejezettel kezdődik, amelynek segítségével feleleveníthetitek és elmélyíthetitek az irodalomelméleti alapfogalmakkal kapcsolatos ismereteiteket (pl. az irodalmi kommunikáció, a műnemek, a szövegek történetisége, egymásra hatása). Minderre azért van szükség, hogy kellő felkészültséggel láthassatok neki az irodalmi művek elemzésének.

Az első kötet további fejezetei az ókor irodalmát tárgyalják. Kiemelten foglalkozunk az európai kultúra két alappillérelével: a görög és római irodalommal, illetve a *Bibliával*. Ezeknek a műveknek az ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy megértsük a következő korok művészeti alkotásait, hiszen a bennük megjelenő tartalmi és formai elemek évezredekken keresztül meghatározóak voltak (és azok ma is).

A második kötet a középkortól a 17. századig terjedő időszakot öleli fel. Olyan szerzők remekműveivel ismerkedhettek meg, mint az itáliai Dante, Petrarca és Boccaccio, az angol Shakespeare vagy a francia Molière. A magyar irodalom kezdeteit is bemutatjuk, többek között Janus Pannonius, Balassi Bálint és Zrínyi Miklós műveit ismerhetitek meg.

A két kötetben egyaránt találhatóak népek sorsfordító eseményeit tárgyaló eposzok, könnyed hangvételű költemények, a hősök bukásával végződő tragédiák vagy nevetető vígjáték is. Reméljük, hogy ezek a változatos olvasmányok kedvet teremtenek számotokra ahhoz, hogy minél több könyvet vegyetek kézbe.

Mi, a tankönyv készítői hiszünk benne, hogy az irodalmi művekkel való megismerkedés nem pusztán ismeretszerzés, hanem igazi örömforrás is. Reméljük, hogy könyvünk segítségével ti is számos élménnyel gazdagodtok.

A szerzők

A tankönyv szerkezete

Az 1. kötet fejezetei:

Az olvasó ember
A mítoszok
A homéroszi eposzok
A görög líra
A görög dráma
A római irodalom
A Biblia

A 2. kötet fejezetei:

A középkor irodalma
A reneszánsz irodalma
Az angol reneszánsz dráma és színház
A francia klasszicista dráma
A barokk irodalma

A második kötet végén található a képjegyzék és a fogalommutató.

A fejezetek felépítése:

- ráhangolódást elősegítő nyitóoldal képpel, mottóval, felvezető kérdéssel;
- történelmi, kultúrtörténeli, irodalomtörténeli bevezető;
- a tárgyalt irodalmi művek bőséges szómagyarázatokkal;
- feldolgozást segítő kérdések, feladatok;
- tanulnivaló kiemelésekkel, külön keretben a definíciók;
- az érdeklődő tanulóknak kiegészítő tudnivalók kék betűvel szedve;
- motiváló, tantárgyi integrációra lehetőséget nyújtó érdekességek zöld háttérrel szedve;
- változatos, gazdag illusztrációs anyag;
- a fejezetek végén összefoglaló kérdések, feladatok;
- az érettségire való felkészülést szolgáló szövegértési feladatsorok.

A bemutató anyag *Az olvasó ember* című fejezet egy hosszabb részletét és összefoglalását, *A görög dráma* című fejezetet, valamint *A homéroszi eposzok* című fejezet szövegértési feladatát tartalmazza.

Az olvasó ember

„A művészet alapvető funkciója [...] az, hogy megtanítsa az embert, az egyes embert megfelelően válaszolni, felelni a világ kérdéseire.”
(Bókay Antal)

- Fogalmazzátok meg két-három mondatban, hogy mit jelent számotokra az olvasás!

Az olvasó ember

„Nem vághatsz neki az életnek, ennek az egyirányú postakocsi-utazásnak még egyszer, ha már véget ért, de ha könyv van a kezében, ha befejezted, visszatérhetsz az elejére, újraolvashatod, s így megértheted azt, ami bonyolult, s vele megértheted az életet is.”

(Orhan Pamuk – kortárs török költő)

„A könyvekből olyan dolgokat ismerhetek meg, melyekkel lehet, hogy egyébként sosem találkoznék. Azért szeretek olvasni, mert örömet okoz.” (Panni – egyetemista)

„Olvasson, hogy éljen!”

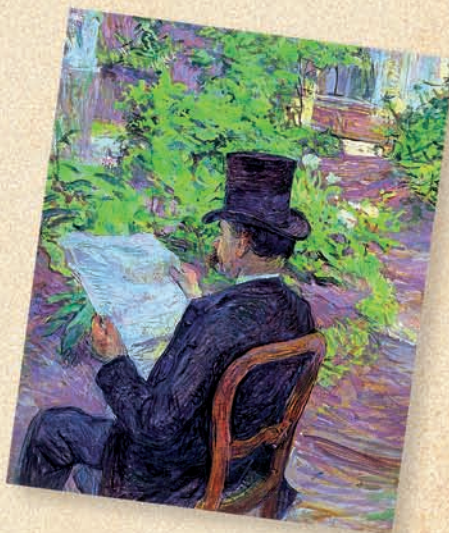
(Gustave Flaubert – 19. századi francia író)

1. Ha szemügyre veszed a képeket, láthatod, hogy olvasni szinte minden helyzetben lehet. Te milyen körülmények között szoktál olvasni?
2. Milyen szempont szerint választasz könyvet egy utazáshoz?
3. Milyen más tevékenységhez hasonlít számodra a könyvek által kínált élmény?
4. Szerintetek kiszoríthatja-e a könyveket a használatból az e-book? Érveljétek az állításotok mellett!
5. Értelmeztétek és beszéljétek meg az idézett gondolatokat!

„Csak akkor kapsz a könyvektől valamit, ha tudsz is adni olvasmányaidnak valamit. Úgy értem, ha olyan lelket viszel feléd, amely az olvasás párharcában hajlandó sebeket kapni és adni, hajlandó vitatkozni, meggyőzni és meggyőződni.” (Márai Sándor)

„Az olvasás olyan dolog, amivel a fantáziámat életre kelthetem.”
(Anita – egyetemista)

„A könyv az emlékezet és a képzelet meghosszabbítása.”
(Jorge Luis Borges – 20. századi argentin író)

„Nem azért olvasok, hogy tájékozott legyek, hogy egy társaságban fitogtassam műveltségem. Azért olvasok, mert az jó nekem.”
(Esterházy Péter – kortárs magyar író)

„Az ember azért olvas, hogy kérdezzen.”
(Franz Kafka – német nyelvű cseh író a 19–20. században)

„A könyvek jól jönnek, ha el akarunk bújni a világ elől.” (Ági – egyetemista)

„Strandon vagy parkban ritkán olvasok. Nem lehet kettős világosságnál olvasni, a napvilágnál és a könyvből áradó fényben.”
(Marguerite Duras – 20. századi francia költő)

Kommunikáció, párbeszéd, diskurzus (szerző – mű – befogadó)

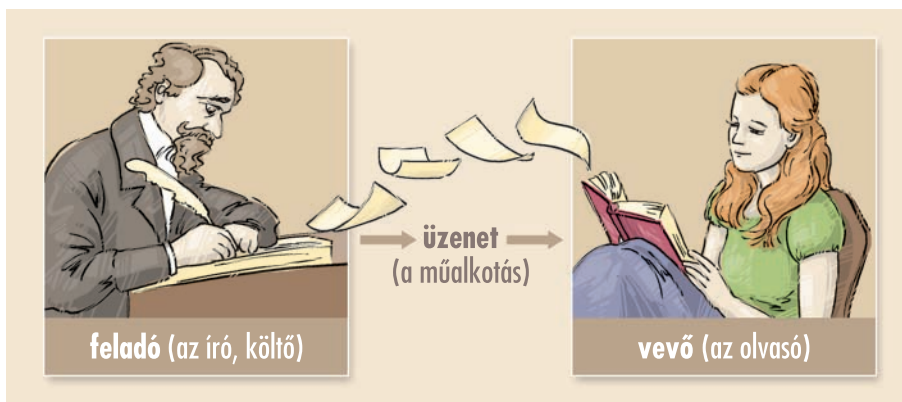
Az emberi lét egyik alapvető tevékenysége a kommunikáció. Beszélünk, társalognunk, csevegünk, beszámolunk, mesélünk, odamondunk, magyarázkodunk azzal a feltett céllal, hogy megértessük magunkat, illetve hogy megértsük a másikat. Így megy ez, mióta világ a világ. Mióta ember az ember. És mennyi félreértés, értetlenség, félremagyarázás! Pedig van közös nyelvünk, értjük a szavak jelentését, megvan bennünk a szándék a megértésre. Mégis. A szavak önmagukban is általában többjelentésűek. Ha pedig mondatba, szövegbe illesztjük őket, megnő a különböző értelmezések (esetleg félreértések) lehetősége. Pedig a hétköznapi kommunikáció még viszonylag egyszerű: adott egy **beszélő (feladó)**, aki közölni akar valamit, és egy vagy több **hallgató (vevő)**, aki meg akarja érteni. Szükséges valamiféle **csatorna** (a levegő rezgéshullámai, az írott szöveg), ami az üzenet fizikai közvetítését biztosítja. Kell egy **jelrendszer, egy nyelv**, amely az üzenet anyagát adja, és maga **az üzenet**, a közlendő. Ennek témája a hétköznapi kommunikációban a tapasztalati világra utal.

Tehát a beszélő mond valamit, a hallgató megéri, majd válaszol. Ezzel megfordul a közlés iránya, így jön létre a közlésfolyamat, a kommunikáció.

Az olvasás is kommunikáció, ám jelentős mértékben különbözik a hétköznapi kommunikációtól. Itt a **feladó** a műalkotás szerzője: **az író**, költő, drámaíró. Az ő alkotó tevékenysége, kreativitása hozza létre a művet, az irodalmi szövegvilágot.

Az irodalmi szövegekben a **narrátor** (vagy mesélő, elbeszélő) az a személy, aki **a történetet** elmondja, **elbeszéli**. A narráció, a történet elbeszélése maga a kommunikációs folyamat (narratív diskurzusnak is nevezik, tehát beszélgetésnek, amely a feladó és a befogadó között zajlik). Ami létrejön a narráció, az epikus közlés során, az a jelentést hordozó elbeszélő szöveg (elbeszélés), a tartalma pedig a történet, az az eseménysor, amit a narrátor elmesél.

Az üzenet is sajátos, hiszen az **maga a műalkotás**. A hétköznapi üzenetekhez képest ennek a szövegnek **sajátos nyelvezete** van, amelynek megértéséhez a befogadónak ismernie kell a kódot, a dekódolás lehetőségét. Az irodalmi szöveg anyaga is a nyelv, de sajátos elrendezés, egyedi jelhasználat jellemző rá. Az író tudatosan válogatja és rendezi el a nyelvi elemeket, tehát **sajátos stílusban** szólal meg. Szövege megalkotásakor **számít az olvasó együttműködésére**.

- ?** 1. Olvasd el a következő verset, és fogalmazd meg, miben kell együttműködni az olvasónak a feladóval, hogy az értelmezés létrejöhön!
2. Írd le egy mondatban a költemény jelentését!

Bálint Lea

BOLDOGSÁGOM ERDEJE – 36.

Hogy kérném számon
amit együtt mondtál
a virágokkal
a virágok nyelvén.

Térdig érő hóban
szempillámon hó van
könnyé olvadóban.

A verset olvasva először is föltűnik, hogy a kérdő névmással (hogy = hogyan) kezdődő mondat kijelentőként jelenik meg, ezt a mondatvégi írásjel jelzi. Így tehát nem kérdésként, hanem állításként célszerű kezelni: 'nem kérhetem számon' jelentésben. Másrészt a versben a lírai én beszél valakihez (második személyű megszólítotthoz), akiről azt állítja, hogy mondott valamit a virágok nyelvén. A befogadónak itt **észre kell vennie a közlés metaforikusságát**. A virágok nem beszélnek sehogyan, de a virágok nyelvén beszélnek a szerelmesek.

A virágokkal együtt beszélni pedig akkor lehet, amikor nyílnak, azaz tavasszal, ez az évszak pedig hagyományosan a szerelem metaforája. **Az együttműködő olvasó értelmezi a költői képeket**, megállapítja, hogy a szövegben két évszak, két idősík (múlt: tavasz; jelen: tél) és hozzájuk kapcsolódva két élethelyzet (léthelyzet, létállapot) áll szemben egymással. A múltat a szerelmi boldogság jellemezte, a jelent ennek a hiánya. A hó és a könny a szerelem elvesztésének fájdalmát szemlélteti. S az értő olvasó még tehet egy lépést tovább: **általánosíthatja** a szövegben megfogalmazott gondolatot. Kijelentheti, hogy nemcsak erre a párkapcsolatra igaz, hanem általában az emberi kapcsolatokra, hogy ha a körülmények megváltoznak, a korábban elhangzott szavak (ígéret, vallomások) érvénytelenné válnak.

Tudod-e?

A virágének a 19. század előtti magyar műköltészet szerelmi-erotikus témájú lírai dalainak összefoglaló műfajmegjelölése. Elnevezését a virágnyelv szimbolikája (a szeretett kedves virágnevekkel való illette) nyomán kapta.

9.1–4. kép • Giuseppe Arcimboldo évszaksorozata a 16. századból. Az évszakok mindig is jelképes értelmet hordoztak a művészetben. Állapítsd meg, hogy mi adja a képek ábrázolásmódjának különlegességét!

10.1. kép • Tóth Krisztina költő, író dedikálja kőtetét

10.2. kép • Esterházy Péter író felolvasóestje. A kortárs alkotókkal lehetséges a közvetlen párbeszéd a különféle rendezvényeken. Nézz utána, melyek a legfontosabb hazai könyvvásárok!

A műalkotások olvasásakor a vevő, befogadó sajátos szituációban van, hiszen **nem a feladóval folytat közvetlen párbeszédet.** A feladó és a vevő között óriási térbeli és időbeli távolságok lehetnek. Petőfi a 19. században megírta a *János vitézt*, a diákok pedig a 21. században olvassák azt. A költővel már nem kommunikálhatnak közvetlenül, hiszen rég nem él. Ha megpróbálják kitalálni a szerzői szándékot (*mit akar mondani az író?*), nehéz helyzetbe kerülnek, hiszen ezt nagy valószínűséggel úgysem lehet kideríteni, ráadásul ha sikerülne is, akkor sem jutnának el feltétlenül a szövegvilág megértéséig. Ahhoz, hogy a befogadó közelebb jusson a műhöz, arra van szükség, hogy magával a műalkotással, **az irodalmi szöveggel** folytasson párbeszédet. A mű tehát valójában ebben a kommunikációs folyamatban születik meg: az olvasó, miközben olvassa az irodalmi szöveget, értelmezi, összeveti előzetes várakozásával, keresi a választ a szöveg által fölvetett kérdésekre, újraolvassa, hozzárendel valamilyen jelentést. Az olvasó feladata a **megértés, értelmezés** és az **alkalmazás**. Ahhoz azonban, hogy jó eséllyel próbálkozhasson meg az értelmezéssel, ismernie kell a szépirodalmi stílus stílusesszövegeit, a nyelvi jelek sajátos alkalmazását, hogy a műalkotás dekódolásához (kódjának megfejtéséhez) kulcsot találjon. Tekintettel azonban arra, hogy minden befogadó más: más előismerettel, más neveltetéssel, más olvasottsággal rendelkezik, óhatatlanul más és más rétegét tudja értelmezni az irodalmi műnek. Tehát **ahány olvasó, annyi értelmezése, olvasata van a szövegnek.**

1. Beszéljétek meg, milyen műveket szoktatok kedvtelésből olvasni! Egybeesnek-e ezek az iskolai kötelező olvasmányokkal?

Az irodalom határterületei

Vannak olyan szövegek, amelyekre a „**könnyű szövegértés**”, a magától értetődőség jellemző. Ezek **részben a nem irodalmi szövegek**: a pop-kultúra, a heti- vagy napilapok, a reklám szövegei vagy napjaink népköltészeti alkotásai, a viccek. **Másrészt ide tartozik a szórakoztató irodalom, a lektűr.** Lektűrűt olvasni kényelmes, mert nem kívánja az olvasótól, hogy komoly erőfeszítéseket tegyen az értelmezésért, ugyanis általában **a készen kapott műfaji konvenciókat** (hagyományokat) **alkalmazza**. A lektűr **műfajilag** nagyon **sokszínű**: a detektívregénytől (krimittől) kezdve a thrilleren, a kalandregényen, a romantikus szerelmi regényen (újabbán szingliregényen), a science-fiction [szkájensz-fiksön] történeteken, a lányregényeken és kémregényeken át a fantasy [fentözi] történetekig.

Adamis Anna

EGY ELFELEJTETT SZÓ

Értünk egymás nyelvén, minden szó beszél,
Mégis másképp érted, mint ahogyan én.
Más a szó, ha mondod, más ha hallgatod,
Nem tudná a bal kéz, mit akar a jobb.

Én tudom a dallamot, te tudod a szót,
Én mondom az igazat, és te mondod a jót.
Az én igazam nem biztos, hogy neked nagyon jó,
De mind a ketten várjuk azt az elfogyott, elhagyott,
Elrabol, ellopott egy-két elfelejtett szót.

REFRÉN:

Minden ember jó, kit megtalál egy szó,
Minden szó is jó, ha embernek való.
Minden ember más, de éppen ez a jó.
Hát meddig várjak még,
Hogy felhangzik egy elfelejtett szó?

[...]

Szóból vannak hidak két ember között,
Csend lobbantja őket a fejetek fölött,
Mindenki mást érez minden szó mögött,
Ami nekem kéne, azt te nem tűröd.

- 1. Hallgassátok meg az LGT zenekar Egy elfelejtett szó című számát!
2. Miért kell a slágerszövegeknek szükségszerűen könnyen érthetőeknek lenniük? Szerinted az értelemre vagy az érzelmekre próbálnak inkább hatni ezek az alkotások? Miért?
3. A szavak, a beszéd, az emberi kommunikáció milyen nehézségeiről szól a dalszöveg?
4. Keress olyan további dalszövegeket, amelyeknek témája a szó, illetve a kommunikáció!

11.1. kép • Az LGT jubileumi koncertje a Szigeten. Neked melyik a kedvenc dalszöveged? Miért?

12.1. kép •

A washingtoni
Kongresszusi
Könyvtár,
a világ legnagyobb
könyvtárának
olvasóterme

12.2. kép • A Szegedi
Tudományegyetem
Klebelsberg könyvtára

Te melyik
könyvtárban
olvasgatnál
szívesebben?

A szépirodalmi szövegek

Az irodalmi szövegek a dalszövegeknél általában **bonyolultabbak**, esetükben az értelmezéshez gyakran felkészülés szükséges. Befogadásukhoz **meg kell ismerni azt a sajátos kódrendszert**, amellyel hozzá lehet férni a műalkotás jelentéséhez. Ez azonban semmiképpen se rettentessen el benneteket! Hiszen az irodalomórák során épp az irodalmi művek rejtelmébe nyerhettek bepillantást, ennek az izgalmas „nyomozásnak” lehettek részesei. Babits Mihály, a *Nyugat* egykori szerkesztője azt írja egyik művében: „*Ami szép, az nehéz.*” Értelmezhető ez úgy is, hogy az ember általában értékesnek tartja azt, amiért erőfeszítést kell tennie. Minél több időt fordít valamire, és minél több energiája van benne, annál jobban tudja értékelni a sikerélményt, amire szert tesz általa. Az irodalmi kommunikáció, a művel való párbeszéd időigényes tevékenység, de nagyszerű sikerélmény lehetőségét rejtje magában.

A régi és a mai olvasó

„A könyvek egyénisége és lelke van, gondolták már a régiek. A premodern¹ könyvek olvasója arra törekedett, hogy „megszóltassa” ezt a lelket. Ehhez a törekvéshez jól illeszkedett a hangos olvasás gyakorlata. A premodern könyv az élőszó pótléka, a könyv premodern olvasása hasonlatos a beszélgetéshez. A modern könyvek is van „egyénsége”, egyedi tartalma és mondanivalója. De már modern személyisége van, és a vele való kapcsolatunk is a modern kor igényei szerint való. [...] A modern olvasó nem beszélget a könyvvel, hanem megítéli: érdemes-e az ő figyelmére, ráhagyatkozására, képzeletére? A modern olvasó válogat és választ, s gyakran piaci alapon dönt: vajon mi éri meg a ráfordított időt és energiát, vajon mit érdemes elolvasni? A modern olvasó uralja a könyvet – de persze nemcsak egyszerűen fizikailag birtokolja, hanem uralmi viszonyban van vele, azaz tetszése szerint felhasználja saját céljai szolgálatában. A tipikus modern olvasó dolgozik a könyvvel, de persze nem a könyv érdekében, ahogyan a könyveket másoló szerzetesek tették, hanem saját céljai és törekvései érdekében *használja* a könyvet.”

12.1. kép • A gyerekek az olvasástanulás kezdetén a régi korok emberéhez hasonlóan ma is hangosan olvasnak. Szerinted mi lehet ennek az oka? Miért nehezebb a néma olvasás?

(Ropolyi László: *A könyv és az olvasás*)

¹ **premodern** • a modernitás kora a 19–20. századra tehető, az előmodern időszaka a 16–18. századra, a premodern kor pedig az ezt megelőző korok összefoglaló neve

Baka István CSAK A SZAVAK

Csak a szavak már nem maradt más
csak a szavak csak a szavak
a tó szavában úszom én hol
a hínár mondata tapad

testemre és a mélybe húzna
de hát az is csak szó a mély
nevezz meg és a név a szó majd
kiszabadulva partot ér

csak a szavak már nem maradt más
nem táplál a kenyér s a bor
lélek vagyok ki test-kolonc¹
hurcolva folyton megbotol

a semmi és a lét közötti
küszöbben bár ez a küszöb
szó maga is csak és riadtan
tévelygek a szavak között

jó volna lenni még talán de
mit is tegyek ha nem lehet
a szótáradba írnék s néha
lapozz föl engem és leszek

¹ *kolonc* • a házőrző kutya, a ház körül legelő állat (sertés és szarvasmarha) mozgását gátló, az állat nyakára csatolt szíjon vagy kötélen lógó, az első láb térdéig érő kerek fa vagy fadarab.

1. Ha nem értetted meg elsőre a verset, olvasd el még egyszer! Mi nehezíti leginkább a megértést?
2. A cím egy hiányos mondat. Milyen mondatrész hiányzik belőle? Egészítsd ki teljes mondatná!
3. Figyeld meg a tó – hínár – úszom – mély – part szavakkal leírt képsort! Milyen költői képeket ismersz fel benne? Mi lehet a jelentésük?
4. A szó megnevez, a mondat (szövegbe épülve) a kommunikáció eszköze. Ennek figyelembevételével magyarázd meg „a hínár mondata” metaforát!
5. Értelmezd a „test-kolonc” és a „küszöb” metaforikus jelentését!
6. Milyen szerepet tulajdonít a névnek a verszárlat?

13.1. kép • A Nobel-díjas író, Kertész Imre előadást tart Szegeden

13.2. kép • A világ legjelentősebb könyvvására Frankfurtban

Az irodalmi szövegre a **kitaláltság** jellemző, ezt nevezzük **fikciónak**. A létrejött szövegvilág **egy elképzelt, „lehetséges világ”**. **Nem kell, hogy megfeleljen a tapasztalati világnak.** Antoine de Saint-Exupéry [antoán dö szentekszüperi] történetében például senki sem ütközik meg azon, hogy a kis herceg a B 612. számú bolygón kisöpri a működésben levő vulkánokat, mert ebben a világban ez természetes. A kis herceg a tűzhányóin melegíti a reggelijét, az olvasó pedig nem kételkedik, és nem kéri számon rajta a valószerűséget, mert tudja, hogy így jobban jár. Ha ugyanis elfogadja a fiktív világ szabályait, eljuthat a műalkotás jelentésének mélyebb rétegéig.

A kitalált világok földerítésének útja **élmények** sorozatán át vezet. Miközben az olvasó felfedezi a művészi szöveg világát, képzeletében fölépíti és berendezi magának, ráismer az őt körülvevő emberi világ problémáira. Megfogalmazódnak benne a saját életével, emberi viszonyaival kapcsolatos **kérdések**. Végző soron önmaga gondolatait, érzéseit, értékrendjét, helyét tisztázza a világban. A fiktív élményeken keresztül, a másággal (a mások történeteivel, élethelyzeteivel, gondolataival) való szembesülés következtében megpróbálja **megérteni önmagát**.

14.1-2. kép •
A szerző saját készítésű illusztrációi A kis herceghez

A sci-fi

A hétköznapi valóságtól való elrugaszkodásnak, a fikcionalitásnak jellegzetes példája a tudományos-fantasztikus irodalom, a sci-fi [szkífi]. Az e műfajba tartozó írások gyakran egy elképzelt jövőben játszódnak, és központi szerepet kap bennük a tudományos-technikai fejlődés. A sci-fi sajátos válfaját alkotják a földön kívüli civilizációkban játszódó történetek. Ezeknek számos filmváltozata is létezik, mint például a *Csillagok háborúja* című sorozat.

A sci-fi atyjának a 19. századi francia író, Jules Verne-t [zsül vern] tartják. Az ő regényeiben számos olyan kitalált szerkezet, találmány szerepel (pl. az űrrakéta, a televízió, a helikopter), amely azóta valósággá vált. Kalandos írásai sokáig az ifjúság legkedveltebb olvasmányai közé tartoztak.

14.3. kép • Egy Verne-mű által ihletett bélyeg. Szerintetek milyen különleges szerkezetek, találmányok fogják megkönnyíteni a jövő emberének életét?

Pósfai György CIPÓ KÉPE

Volt Cipónak egy nagy, kerek képe, amit úgy örökölt. Nem volt rajta semmi különös; határozott, de szelíd vonásokkal készült, nemigen tűnt ki a sok hasonló kép közül. Sokan el is mentek mellette, de akiknek megragadta a tekintetét, észrevehették, hogy akárhonnan nézik, mintha mindig feléjük fordulna. Tulajdonképpen elégedett volt Cipó a képpel, szívesen mutogatta barátainak, de az idegenekkel már bizalmatlanabb volt. A kép valahogy túlságosan nyitott volt, védtelenséget, sebezhetőséget sugallt, vagy ami még rosszabb, zavarodottságot, bizonytalanságot. Néha jó lett volna, ha a kép hideg, merev, elutasító, esetleg gúnyosan fölényes, vagy amilyennek igazán látni szeretne volna: távolba tekintő, óceáni szelek barázdálta, régi mesterek titkait őrző. Hiába, Cipó tudta, másik képre soha nem lesz lehetősége, be kell érnie ezzel az eggyel. Beborította hát valamilyen áttetsző mázzal, itt színes vonásokat húzott rá, ott egy kis sejtelmes árnyékot kevert. A változtatásoktól úgy tűnt – érdekesebb lett a kép. Mindenki mást látott benne: volt, aki repedezett hegyeket, mások kítőrni készülő látavakat, megint mások sötét, föld alatti áramokat vagy éppen sziklákon porló hullámokat, de volt, aki így kiáltott fel: „Ez pont olyan, mint én vagyok!” Talán azért volt így, mert a bevonó máz csillogott, mint a tükör, látszott benne minden, ami körülvette: az elsuhanó évszakok, jövő-menő ismerősök, örömök és bánatok, sivár, kihalt pusztaságok, kavargó, vágózó hadseregek. Aki fáradt volt, nyüzöztnek és sárgának látta, aki friss volt, üde zöld réteket, szaladó kék gyerekeket vélt felfedezni, aki elaludt, úgy érezte, lebegő, fehér felhőpamacsok úsznak elő az álomképen; aki rosszra készült, hideg vasak csillogását látta, aki szelíd volt, annak gyümölcsös csendélet mutatkozott, piros-sárga barackokkal, fonott kosárban.

Maga Cipó is meg-megnézte a képet időnként. Ő tudta, mi rejlik a bevonat alatt, nem tévesztette meg a fénylő máz, látta az eredeti, fegyelmezett ecsetvonások nyomait, ahogy az alkotó megkeverte palettáján a halk félelmet, kételyt, aggodalmat, tett hozzá kevés bizakodást, jó szerencsét, ellensúlyozva kishitűséggel és mulandósággal. Amit ő maga festett rá utólag, hiába tükrözött mindenfélét másoknak, Cipó számára csak halvány csillogás volt, s abban sem látott mást, mint mindig, csak októberi bükkerdőket, lehullott vizes faleveleket az ösvényen.

15.1. kép • Stekly Zsuzsa: *Tükörkép*.
Figyeld meg a művet!
Mit fejez ki szerinted az önismerettel kapcsolatban?

1. Írd le 8-10 mondatban, hogy miről szól a szöveg!
2. Milyen ember volt Cipó? Jellemezd 5-6 tulajdonsággal! Milyen szeretett volna lenni?
3. Keresd ki azokat a szövegrészeket, amelyekből kiderül, hogy nem egy szokványos képről van szó! Milyen jelentései lehetnek a „kép” szónak a szövegben?
4. Miért volt szüksége Cipónak a mázra? Véleményed szerint élhetünk-e szerepek nélkül?
5. Fogalmazd meg azokat a kérdéseket, amelyek a mű olvasása után felmerülnek benned az emberi viszonyokkal kapcsolatban!
6. Rajzold le azokat a képeket, amelyeket a külső szemlélők láttak Cipó képében! (Vagy keress hasonló fotókat, festményeket az interneten!) Fogalmazd meg, milyen hangulatot árasztanak!
7. Mutasd be 8-10 mondatban, milyen a te képed, amit te örököltél!
8. Beszéljétek meg, hogyan kapcsolható a Pósfai György-szöveg a fentiekben tárgyalt olvasói tevékenységhez?

1. Elevenítsétek fel, mire emlékeztek a műnemekkel kapcsolatban! Egy fürtábra segítségével gyűjtsétek össze az ide kapcsolódó fogalmakat!

Az irodalmi műveket témájuk, kifejezőmódjuk, formájuk szerint már az ókorban különböző **csoporthoz** sorolták. Az ógörög filozófusok, Platón és Arisztotelész még csak a verses formában írt műveket tekintette irodalminak, de a közöttük levő hasonlóságokat és különbségeket már ők is leírták. Ezek a kategóriák azonban **nem változatlanok**, hiszen a 19–20. századtól egyre erősebb az alkotók törekvése a hagyományos műfaji határok szétfeszítésére. Azért érdemes mégis beszélnünk róluk, mert ezeknek a kategóriáknak a segítségével könnyebben fel tárulnak előttünk az egyes művek sajátosságai, és csoportosításukkal könnyebbé válik a hasonló vonások felismerése.

Irodalmi műnemek alatt egymástól jól elkülönülő műfajcsoportokat értünk. Ezek: az epika, a líra és a dráma.

Az epika

Az epika műnemébe a történetet elbeszélő művek tartoznak. Az **elbeszélő** vagy narrátor adja elő a történetet, tehát **monologikus** szöveg jellemzi. **Az elbeszélő soha nem azonos az íróval**, még az egyes szám első személyű elbeszélés esetén sem. **A fiktív szöveg mindig átrendezi a valóság elemeit**, akkor is, ha bizonyos életrajzi élmények hatása felfedezhető benne. Tehát nem mondhatjuk azt, hogy Antoine de Saint-Exupéry találkozott a sivatagban a kis herceggel és a beszélő rókával, még akkor sem, ha tudjuk a szerzőről, hogy valóban repülőgépbalesetet szenvedett a Líbiai-sivatag felett, és napokig bolyongott a homoktengerben. Aki a kis herceggel találkozott, az az **a kitalált személy**, aki az írónak ebből az afrikai élményéből született meg. **Ő az elbeszélője a történetnek, az ő nézőpontjából** ismerjük meg az eseményeket.

Az **epikus mű eseménysorát** kétféleképpen határozhatjuk meg: a műben kibontakozó események, történések összességét történetnek (szűzsé) nevez-zük, a cselekményből visszakövetkeztethető, helyes logikai sorrendben fel-épített, az olvasó, befogadó tudatában összeálló cselekményt pedig fabulának hívjuk. A befogadó logikus sorrendbe állítja az eseményeket, rekonstruálja a cselekményt, létrehozza a fabulát. Ez a folyamat aktív befogadói közremű-ködést igényel.

Az epikus művekre az **időbeliség** és **térbeliség** jellemző. Az események szükségképpen időben és térben zajlanak, ám az író eltérhet a hagyományos időrendtől, felcserélheti a sorrendet, kezdheti a történetet az események közepén vagy végén. Közbeiktathat korábban lezajlott történéseket. Beszélhet az elképzelt jövőről, vagy jelképesen kitágíthatja az időt.

17.1–2. kép •
 Filmkockák Jankovics
 Marcell *János vitéz*
 című rajzfilmjéből.
 Keresd olvasmány-
 élményeiből
 szimbolikus, illetve
 valószerűnek ható
 helyszíneket!

Néhány jellemző időkezelési mód:

- lineáris idő: az időrend logikájának megtartása;
- egyidejű időkezelés: jelen idejű elbeszélés esetén;
- képzeletbeli jövő: az utópiákra jellemző, általában jelen idejű elbeszéléssel;
- képzeletbeli múlt: a valós időn kívül, pl. mese, mítosz, monda;
- az idősíkok (jelen, múlt, jövő) keveredése: a modern regényekben alkalmaz-
 zák;
- belső idő: amely az események személyes megélését mutatja, az átélt idő-
 élményt jeleníti meg, általában egyes szám első személyű elbeszéléssel.

Az epikus művekben ábrázolt terek ugyancsak fontosak, hiszen elősegítik a szereplők jellemzését. A környezet indokolhatja cselekedeteiket, magyarázhatja jellemük alakulását. Az alkotók ábrázolhatnak **külső tereket** (pl. tájakat, épített környezetet) és **belső tereket** (szobabelső, épületek belső tereit, sőt átvitt értelemben belső lelki tereket is). Lehetnek **a valóság illúzióját keltő terek** (pl. a zsványtanya a *János vitézben*) vagy **szimbolikus terek** (pl. Tündérország).

1. Készítsd el az alábbi táblázatot a füzetedben! A felsorolt epikus műfajokat helyezd el a táblázat megfelelő rubrikáiban! Beszéld meg padtársaddal a megoldást! Ha valamiben bizonytalanok vagytok, kérjétek tanárotok segítségét!

eposz, kisregény, mese, elbeszélő költemény, novella, verses regény, monda, legenda, verses mese, regény, elbeszélés

Terjedelem	Szövegforma	
	verses	prózai
kisepika		
középepika		
nagyepika		

2. Általános iskolai ismereteitek és olvasmányélményeitek alapján említsetek egy-egy művet példának a felsorolt műfajokra!

Összefoglaló kérdések, feladatok

1. Hasonlítsd össze a hétköznapi és az irodalmi kommunikációt!
2. Fejtsd ki, miben különböznek egymástól a nem irodalmi és az irodalmi szövegek!
3. Készíts táblázatot, amelyben a három műnem jellemzőit tünteted fel! (Szempontok: mit fejez ki, szövegforma, jellemző idő, kifejezés mód, terjedelem.)
4. Fogalmazd meg, mi az intertextualitás, és hogyan működik! Keress rá további példákat a szépirodalomból és a könnyűzenéből!
5. Alkossatok csoportokat! Gyűjtsétek össze olyan műveket, amelyekre az intertextualitás valamilyen formája jellemző!
6. Az intertextuális utalásokban gyakran megjelenik a humor. Ennek jó példája Varró Dániel alábbi műve. Állapítsátok meg, melyik lehet az a gyermekdal, amelyet kiindulási pontként használt a költő!

Bógicsélő tarka lényke,
Szívemet lakó tehénke,
Ah, mért lettél ily nehéz?
Faldogáló kicsi szádtól,
Harmatgyöngyös orrocskádtól
Vidor kedvem mért enyész?

A Gutenberg-galaxis vége?

A Gutenberg-galaxis kifejezés Marshall McLuhan [meklúen] kanadai médiakutatótól származik, aki a nyomtatott kultúra korszakát ezzel az elnevezéssel különböztette meg a könyvnyomtatást megelőző kódexvilágtól, amikor az írott szövegeket még nem lehetett tömegesen sokszorosítani.

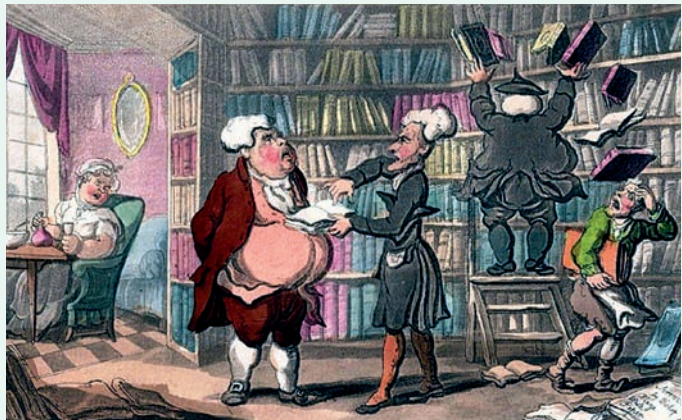
A terminus a mainzi Johannes [johannesz] Gutenbergről, a könyvnyomtatás 15. századi feltalálójáról kapta a nevét, akinek köszönhetően az írásbeli szövegek (könyvek) nagy számban történő sokszorosítása lehetővé vált.

A Gutenberg-galaxis kifejezést napjainkban már nemcsak az azt megelőző világtól, hanem a 20. században kidolgozott audiovizuális és digitális médiától való megkülönböztetésre is használják. Az elektronikus, majd pedig a digitális kommunikáció elterjedésével ugyanis McLuhan szerint kialakult az „elektronikus ember”, aki számára a tudást már nem az információ birtoklása, hanem az elektronikusán hozzáférhető végtelen információ-áradatban való eligazodás képessége határozza meg. Az elektronikus (vagy digitális) világban már nem a tanulás, hanem a tájékozódás és a választás lesz az ismeretszerzés elsődleges módja.

Hogyan értelmezhető a „Gutenberg-galaxis vége” kifejezés az Orbán-vers kapcsán? Beszéljétek meg!

18.1. kép • Johannes Gutenberg

18.2. kép • 19. századi könyvesbolt. Nézz utána, hogy a kezdetektől napjainkig a könyvterjesztésnek milyen módzatai alakultak ki!

A görög dráma

„Tökéletesség, első és egyetlen, soha meg nem ismétlődő pillanata a fejlődésnek. Lehet-e a jég forró? Lehet, egy másodpercre, egyszer, egyetlenszer, a legelőször, mikor váratlan hozzáérsz. Ehhez hasonlítom a Szophoklész tökéletességét. A tökéletes művész fölötte áll anyagának. De ez mindig valami hidegséget jelent: csak egyszer, legelőször lehet forró szenzáció. A világirodalomnak voltak más nagyjai, egyenrangúak Szophoklészsel, talán gazdagabbak... De a tökéletesség egyedül az övé.”
(Babits Mihály)

- Milyen érzelmeket kelt bennetek a kép? Próbáljátok elemezni a hatás okait!

A görög dráma kialakulásának időszaka

1. Idézzétek föl színházi élményeiteket, és beszéljétek meg, milyen jellegű színpadi játékkal találkoztok eddig (pl. kőszínház, zenés színház, szabadtéri színház, diákszínház, alternatív színház, szerepjátékok stb.)!
2. Értelmezzétek a Móricz Zsigmond Színház előadás-ismertetőjének részletét, és válaszoljatok a kérdésekre!
 - a) Miért lehet aktuális az ókori dráma napjainkban?
 - b) Milyen eszközök alkalmazásával tehetik érdekessé a színházak a mai néző számára a több ezer éves műveket?

„[...] aki ma meghall egy ókori görög drámát, hát sok mindent szokott gondolni, de legkevésbé azt: ez igen!, ez nekem szól, az én életemről, az én problémáimról. És talán az egész színházasdítól elmegy a kedve.

Mi most arra teszünk kísérletet, hogy áthidaljuk ezt a majd háromezer évet. Szeretnénk, ha mindenki megérezné, ezek a réginek tűnő történetek tele vannak mai problémákkal. És azt is szeretnénk megmutatni, a ma színháza milyen eszközöket használ a hatás elérésére. Hogyan szolgálja a fény, a mozgás, a zene és még sok minden más, hogy aki ma beül a nézőtérre, ugyanolyan felszabadító élménnyel távozzon, mint valamikor a görögök.”

20.1. kép • Görög váza Dionüszosz-ábrázolással

A Dionüszosz-kultusz

Dionüszosz isten tisztelete a természet **meghaló és feltámadó isteneinek** kultuszával rokonítható. Egy töről fakad Déméternek, a gabona istenének tiszteletével. **Dionüszosz (= Bakkhosz) a szőlő, a bor és a mámor istene**, a régi nagy istenekhez képest nem túl előkelő, **valójában csak félisten**, hiszen egy földi nő, Szemelé és Zeusz nászából született. Az egyszerű görögök körében azonban roppant népszerű lett. **Évente négyszer** rendeztek ünnepeket a tiszteletére. Ezek voltak a **dionüszóiák**, ahol Dionüszosz életéről, haláláról, feltámadásáról adtak elő karénekeket, azaz dithüramboszokat. A kórus tagjai férfiak voltak, akik a boristen kíséretéhez tartozó szatüroszok alakjában jelentek meg. A vidám népünnepélyek egyik legfontosabb eseménye a **kardalverseny** volt.

A Dionüszosz-kultuszt Peiszisztratosz türannosz tette az államvallás részévé Athénban a 6. században. Dionüszóiákat és **kardalversenyeket** rendezett minden évben. A kórusokat egy-egy gazdag polgár támogatásával nevezték be a versenyekre.

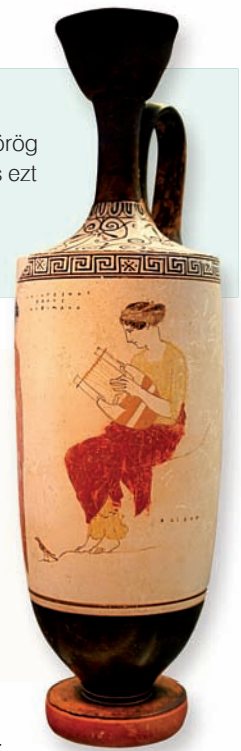
A **dithürambosz** ókori, görög lírai műfaj. Kezdetben Dionüszosz csodás tetteit, szenvedéseit, halálát megörökítő, emelkedett hangnemű közösségi ének, kardal. Az újkori költészetben a szilaj jókedv és a keserűség szélsőségeit jeleníti meg, ahol a szenvedélyességet a versforma szabálytalansága is tükrözi.

A „versláb” eredete

A dithüramboszok előadása sajátos recitálás (emelt hangú szövegmondás) volt. Az ógörög nyelvben a szavak végére (utolsó három szótagja közül valamelyikre) esik a hangsúly, és ezt erősebb nyomatékkal, valamint elnyújtottabban és egy kvinttel magasabban ejtették. Ráadásul a hangsúlyokat még lábdobbanással is nyomatékosították (innen a versláb elnevezés), s a versmondást hangszeres zenével (hárfával, lírával, síppal) kísérték.

1. Csoportokat alkotva nézzetek utána egy mitológiai lexikonban vagy az interneten a Dionüszosz-mítosz egy-egy elemének, majd válaszoljatok a kérdésekre!
 - Miért ábrázolják szatírok társaságában, illetve hajón, delfinek között?
 - Mit jelképez a kezében tartott thürszoszbot és a fejét övező repkény?
 - Mi a szimbolikus jelentése a fogatát húzó vadállatoknak?
 - Milyen kapcsolatba került Ariadnéval?
2. Terecskei Bernadett gondolatait is figyelembe véve fejtsd ki, mi magyarázza Dionüszosz rendkívüli népszerűségét az ókori görögök körében!

21.1. kép •
Múza lírával.
Te melyik hangszeret választanád a költészet jelképeként? Miért?

21.2. kép •
Rubens: Dionüszosz

21.3. kép •
Görög színházi kórus.
Mit jelent a „kórusban mond” kifejezés?

A dráma kialakulása

A kórus a színház közepén álló Dionüszosz-oltár körül helyezkedett el, a himnuszok előadását táncos mozgással is kísérte.

A kardal drámává alakításának első lépése **Theszpisz** nevéhez fűződik. **Kiemelt a karból egy színészt**, aki a prológust mondta és verseket kántált, eleinte még valószínűleg a nehezen érthető kardalok magyarázata céljából. A következő lépést **Aiszkhülosz** tette meg drámáiban: **két színészt léptetett színre jelenetenként**, ezzel létrejött a drámai dialógus. **Szophoklész** [szofoklész] kezdődően pedig már **három színész** jelenhetett meg egyszerre a színpadon.

A görög dráma kialakulása a dithüramboszokhoz köthető. A színpadi előadás is a dithüramboszok jellemző előadásmódját követte: **énekbeszédszerűen** szöveget. A hosszabb monológokat a színészek énekelték, és nem volt ritka a hangszeres kíséret sem. Erről azonban nincsenek írásos emlékeink, hiszen a dallamot még nem tudták lejegyezni. Az utókorra tehát csak a szöveg maradt.

Színház és színjátszás

A görög színház a domboldalba vájt hatalmas, legyező alakú építmény. A nézőteret lépcsőzetesen alakították ki, hogy a nézők jól lássák az előadást.

A színház egyik legfontosabb szerkezeti eleme az **orkhesztra**, az a kerek vagy patkó alakú terület, amelyen a kórus helyezkedett el. A színészi játék helye a **szkéné**, a tulajdonképpeni színpad, háttérül egy templomszerű épület szolgált. A legtöbb színházban használtak emelőszerkezetet, ezzel jelenítették meg az isteneket. (Innen a *deus ex machina*, azaz isten a gépből elnevezés.)

Az ülőhelyeket a sugarasan elhelyezett lépcsősorokon lehetett megközelíteni. A nézőtér több ezer, sőt esetenként több tízezer néző befogadására is alkalmas volt. A ókori színházépítészet egyik legbámulatosabb eredménye a **tökéletes akusztika** megvalósítása. Ilyenformán a legfelső sorokban ülő nézők is hallották az előadást. Hogy mit láttak belőle, az más kérdés.

A görög színházban **csak férfiak játszottak**. A színészek **maszkot viseltek**, amely tükrözte az általuk játszott szereplő érzelmi állapotát. Amellett, hogy a távol ülő közönség így jobban látta a szereplő „arcát”, a maszk segítségével a színészek több szerepben, akár nőként is könnyen megjelenhettek a színpadon.

22.1. kép •
Epidaurusban
Kr. e. 350 körül épült
színház. Mennyiben
tér el a képen
láthatótól a mai
színházak felépítése?

1. Figyeld meg a színházi maszkokat!
 - a) Milyen karaktereket jelenítenek meg?
 - b) Milyen anyagokból készítették őket?
 - c) Mekkora mozgásteret engedtek a színészi játéknak?
2. Készítsetek ti is hasonló maszkokat (papírból, kisüthető gyurmából, só-liszt gyurmából vagy más anyagból)!
3. Adjatok elő egy álarcos jelenetet Dionüszosz mítoszából!

Drámaversenyek

A drámaversenyeket az **athéni nagy dionüszión** rendezték meg az 5. század elejétől kezdve. Az előadás költségeit azok a gazdag polgárok viselték, akiket az arkhónok jelöltek ki erre. Ők nevezték meg a versenyen induló szerzőket is, s kérték föl a verseny bírját.

A drámaversenyekre a **demokráciának szüksége volt**, hiszen az athéni törvények szerint minden teljes jogú polgár sorsolással bekerülhetett különböző állami funkciókba, és mindenkinek gyakorolnia kellett állampolgári jogait a népgyűlésben. Ahhoz, hogy egy egyszerű athéni polgár ezeket eredményesen ellássa, nagyon hasznos volt eljárnia a drámai versenyek előadásaira. Itt ugyanis **ízeltőt** kaphatott **a szónoklás tudományából, ítéletet alkothatott** az általa látottakról. Megtanulhatott **különbséget tenni jó és rossz között**. Nem véletlen, hogy az athéni állam igyekezett megteremteni a feltételeit annak, hogy minden teljes jogú polgára eljuthasson a drámai előadásokra. Ennek érdekében a szegények ingyenjegyet kaptak, sőt a városállam még arról is gondoskodott, hogy a legszegényebbeknek a kiesett munka pótlására napidíjat biztosítson.

A színházi **előadások** egész nap tartottak megszakítás nélkül. A közönség közben evett, ivott, és nagyon intenzíven reagált a drámai eseményekre. Hangosan sírt és nevetett, de ha elégedetlen volt az előadással, a keze ügyébe eső tárgyakat dobálta a színpadra. A közönség tagjai kis bronz- vagy csontlapokból készült jegyet vettek. A színpadi szerepléssel ellentétben, a közönség soraiban nők is ülhettek.

A **drámaversenyen** egy nap egy szerző három drámáját adták elő, ezek összefüggő témájú művek voltak, együtt egy **trilógiát** alkottak. A hangulat oldása céljából ehhez egy vidám utójátékot, **szatírijátékot** illesztettek. Ez a szatüroszokból álló kar énekéből alakult ki. A drámai **tetralógia** a négy mű együtteséből állt össze.

23.1–3. kép • Színházi maszkok

24.1. kép • Csontváry
Kosztka Tivadar:
A taorminai görög
színház romjai. A festő
így írt a kép
keletkezéséről:
„Athénból Taorminába
siettem, ahol reám várt
egy olyan naplemente,
amellyel tisztában
voltam, hogy az lesz
a világnak a legszine-
sebb napűffestménye.
Itt sem kellett
gondolkoznom sokáig
a kivételre nézve,
mindennel tisztában
voltam.” Rád milyen
hatással van a kép?

Az ókori görög tragédia

Az ókori görög tragédia virágkora a Kr. e. 5. század, pontosabban a Kr. e. 480 és Kr. e. 406 közötti időszak volt. Erre az időre esett a „tragikus triász” – Aiszkhülosz, Szophoklész, Euripidész – működése. Az 5. század közepéig nem írták le a drámai műveket, s csak a század végére alakul ki az a szokás, hogy korábban írt darabokat újra előadjanak. A több százra tehető antik drámatermésből az utókorra mindössze 33 maradt.

A **tragédia** (a görög tragódia, azaz „kecskeének” szóból) olyan drámai mű, melynek cselekménye tragikus végkimenetelű konfliktust hordoz. Arisztotelész *Poétikája* szerint a tragédia komoly, lezárt és meghatározott terjedelmű cselekmény utánpótlása. A tragédiára jellemző esztétikai minőség a tragikum, ami értékpusztulást jelent. A hős küzdelme és bukása részvétet, félelmet kelt a befogadóban, és ez erkölcsi megtisztulást, felemelkedést vált ki (katarzis: görög eredetű szó, jelentése „megtisztulás”). A művek cselekményében mindig valamilyen jó szándék fordul a visszájára, ezt nevezzük tragikus vétségnek.

A **sorstragédia** vagy végzetdráma a tragédia alfaja, amelyben a tragikus konfliktus oka a hősökön kívül álló, náluk hatalmasabb, kikerülhetetlen erő.

A drámai történések szerkezeti sémája:

1. expozíció: a főszereplők, a helyszín, a drámai szituáció bemutatása;
2. bonyodalom: a cselekmény kibontakozása, a konfliktus megnyilvánulása;
3. krízis (tetőpont, válság): a bonyodalom tetőpontja, a döntő összecsapás;
4. sorsfordulat (késleltetés): a hős felismeri helyzetét, felcsillan a remény a konfliktus feloldására;
5. katasztrófa: a hős bukása.

A tragikus triász

Aiszkhülosz (Kr. e. 525–456) az első nagy ógörög athéni tragédiaszerző, a trilógia és a tetralógia megteremtője. Nála már 2 színész szerepel a kar mellett, előtérbe kerül a cselekvés, csökken a kórus szerepe. Drámáinak középpontjában erkölcsi-társadalmi konfliktus áll. Közel száz drámájából hét tragédiája maradt fenn. A híresebbek: a *Perzsák* és a *lelancolt Prométheusz*, valamint az egyetlen fennmaradt ókori trilógia, az *Oreszteia*.

Szophoklész (Kr. e. 496–406) a tragikus triász középső tagja. Drámáiban az athéni társadalom ábrázolása kerül a középpontba; műveiben az emberi és az isteni törvények konfliktusa bontakozik ki. A végtelen ellen lázadó ember tragikumát rajzolja meg. Színházi újításai: 12-ről 15-re emeli a kar létszámát, a karvezető önálló szerepet kap, három színészt is fölépítet egy jelenetben, díszleteket alkalmaz, felhasználja a háttérrel, a szkénét. Kr. e. 468-ban indul először a dráma-versenyen, és azonnal győz. Fő művei: az *Antigoné*, az *Oidipusz király* és az *Élektra*. Halála után kerül színre az *Oidipusz Kolónoszban*.

Euripidész (Kr. e. 480–406) a triász legfiatalabb tagja. Főképp belső konfliktusokat állít színpadra, kételyek közt vívódó hősnőkkel; ő a lázadás és a fájdalom drámaköltője. Műveiben csökkenti a kardal szerepét. Napjainkban is gyakran játszott tragédiái: a *Médeia*, a *Hippolütosz*, az *Élektra*, az *Oesztész*, a *Bakkhánsnők* és az *Iphigeneia Auliszban*. A 17. századi francia klasszicista drámaírók voltak a követői.

Az ókori görög komédia

Az attikai komédia a Kr. e. 5. század közepétől a végéig virágzott. Szerkezeti felépítése a tragédiához hasonló. Hangneme satirikus (gúnyos, fölényesen elutasító), a korabeli közélet ismert figuráit, illetve intézményeinek működését gúnyolja ki. **A komédiára jellemző esztétikai minőség: a komikum.** Legjelentősebb képviselője az athéni Arisztophanész [arisztofanész].

A műfaji hagyomány a Kr. e. 4. században a hellenizmusban folytatódott: a kar és az ének háttérbe szorult, a cselekmény színtere a mindennapi élet lett. Fő képviselői: Menandrosz (Kr. e. 342–290), tőle két színmű került elő a 20. században. Plautusz [plautusz] (Kr. e. 250 előtt–160) és Terentiusz [terenciusz] (Kr. e. 195/185–160): római drámaírók, folytatják a tradíciót: görög vígjátékokat írtak át latinra.

Arisztophanész

A leghíresebb athéni komédiaszerző Arisztophanész (kb. Kr. e. 450–385) volt. Műveiben a közélet ellentmondásait bírálta, és gyakran beszélt a háború és béke kérdéséről. Kr. e. 420 táján adták elő Athénban a *Felhők*, a *Béke* és a *Darazsak* című műveit. Később a *Madarak*, majd a *Békák* kerültek színre. Tizenegy műve maradt fenn, Arany János mindegyiket lefordította magyarra. Egyik leggyakrabban játszott műve a *Lüszisztraté*, amelyben a nők csak úgy tudják a háborúzástól eltéríteni a férfiakat, hogy megvonják tőlük a szerelmet, amíg békeségre nem térnek. S a férfiakban az élet elementáris igénye legyőzi a háború gonosz erőit.

25.1. kép • Egy Arisztophanész-komédiához készült ókori mozaik. Találjátok ki és adjatok elő egy rövid jelenetet a képhez!

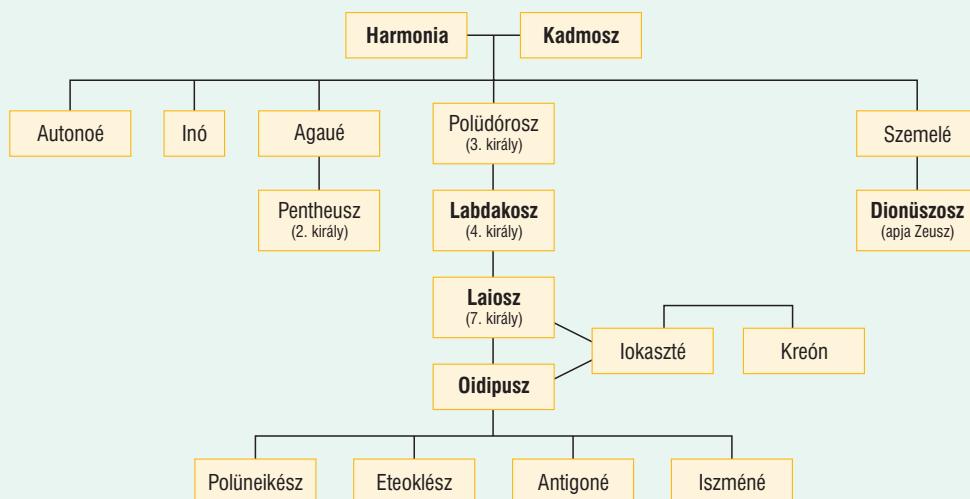
Szophoklész tragédiái

Szophoklész ismert tragédiái közül háromban dolgozta föl a **thébai mondakör történeteit**, ám nem időrendben írta meg ezeket, és nem is fűzte össze őket egy trilógiává. Oidipusz királynak és gyermekeinek sorsát mutatja be a legkorábban keletkezett *Antigoné*, majd az *Oidipusz király*, s végül az *Oidipusz Kolónoszbán*. A mítoszok időrendjében első az *Oidipusz király*, amely Oidipusz thébai királyságának és bukásának története. Második az *Oidipusz Kolónoszbán*, amely az önmaga által megvakított mitológiai hős Thébából való menekülését dolgozza fel. Azt az utat mutatja be, amelyre Oidipuszt leánya, Antigoné kíséri el, s amely a volt király haláláig tart. Az *Antigoné* című tragédia Oidipusz gyermekeinek sorsát adja elő.

A thébai mondakör

A monda szerint Thébát Kadmosz alapította. Amikor Zeus elrabolta nővérét, Európét, elindult a lány felkutatására. Miután nem találta meg, haza nem mehetett, Delphoiban azt tanácsolták neki, hogy telepedjen le ott, ahova egy tehén vezet. Így jutott el Boiótiába, ahol legyőzte a forrást őrző sárkányt, majd Athéné tanácsára a sárkányfogakat elvetette. A fogakból kikelt harcosok egymást leöldösték, csak öten maradtak életben. Csak hogy a sárkány Árészé volt, s Kadmosznak vezekelnie kellett a vérontásért: nyolc évig szolgálta Árészt, hogy bűnét jóvátegye. A vezeklés után az isten feleségül adta hozzá lányát, Harmoniát. Kadmosz unokája Labdakosz, aki Théba királyaként az ellenséggel folytatott háborúban fiatalon meghalt. Az ő leszármazottai a labdakidák.

Laiosz Labdakosz fia. Elrabolta Pelopsz fiát, Khrüszipposzt, mire Pelopsz megátkozta, hogy saját fia kezétől pusztuljon el. Feleségül vette Lokasztét, de sokáig nem volt gyermekük. Püthia megjósolta neki, hogy fiuk fog születni, aki meg fogja ölni az apját. Ezért önmegtartóztató életet éltek, ám egyszer mámoros állapotban megfedkezett erről, s valóban fia született. Laiosz átszúrta a fiú bokáját, s rábízta egy szolgára, hogy tegye ki Kithairón hegyére. A szolga megsajnálta a csecsemőt, s átadta Polübosznak, Korinthosz királyának, aki a gyermeket dagadt lába után Oidipusznak nevezte el, és felnevelte. Sok évvel később Laiosz újra Delphoiba ment, hogy érdeklődjön kitétt fia sorsáról; egy keresztútnál összetalálkozott Oidipusszal; szóváltásba keveredtek, amely tettelegességbe torkollott, s ennek során Oidipusz megölte Laioszt. Így teljesedett be Pelopsz átká.

26.1. kép • Théba uralkodói családfája. Figyeld meg a származási ágrajzot! Milyen rokoni kapcsolat fűzi össze Kadmoszt Dionüszossal, illetve Labdakoszt Dionüszossal? Mi emeli ki mégis rokonai sorából a bor és mámor istenét? Milyen rokoni kapcsolat van Oidipusz és Kreón között? Ha érdekel, hogy ki volt Théba 5. és 6. királya, nézz utána az interneten vagy egy mitológiai lexikonban!

Szophoklész: Oidipusz király

Babits Mihály, az *Oidipusz király* magyarra fordítója, fontosnak tartotta, hogy szerzői utasításként előrevetítse a történet előzményeit, hogy az olvasó számára érthetőek legyenek. A korabeli közönségnek azonban nem volt szüksége ezekre a plusz információkra, hiszen a görög mitológia történeteit jól ismerték, tehát elsősorban nem az volt a kérdés, hogy mi fog történni, hanem az, hogy milyen drámai feldolgozásban láthatják a jól ismert eseményesort.

„*Oedipus, a dagadt lábú, a Szfinx napjaiban érkezett Thébába. Kadmos [kadmosz] városát, a »kemény dalnok«, az oroszlántestű »szárnyas csodalány« tizedelte. A Szfinx a Talány szörnye volt: s csak az válthatta meg tőle a várost, aki talányát meg tudta fejteni. Oedipus megoldta a talányt, s jutalmul kapta a királyságot s Iokasté [iokaszté] királynő kezét, aki az utolsó Labdakida-király özvegye volt. Sokáig békében uralkodtak. Ekkor jött a Dögvész: a nép az esdeklést jelképező olajágakkal megjelenik a király színe előtt.*” (Babits Mihály)

Oidipusz kétszer kerül olyan helyzetbe, hogy meg kell fejtenie a talányt. Először, amikor a **szfinx állítja próbatétel elé**, másodsor, amikor azt kell kitalálnia, ki miatt pusztítja dögvész **Théba** városát. Először ő bírja le a talányt, másodsor az bírja le őt. A szfinx rejtvénye az egykori jóslat fonákja: megfejtésével születik az az Oidipusz, akit a város jótevőjeként tisztel. Ámde, ahol az emelkedés elkezdődik, az egyúttal a bukás kezdőpontja is. „*Épen szerencséd hozta a bukást rád.*” – mondja Teiresziász. **A másik talány („Ki miatt van a dögvész? Ki Laiosz király gyilkosa?”)** megfejtése szintén **Oidipuszra vár.** Mindkét esetben **meg kell mentenie Thébát: először a kívülről fenyegető veszélytől, másodsor a belülről fertőző ragálytól.** A második esetben egy sajátos „detektívtörténet” bontakozik ki. Oidipusz mindkét esetben eljut a megoldásig, de a második önnön tragikus bukásához vezet.

27.1. kép • Oidipusz a szfinxszel

- ?**
1. Ha felkeltette az érdeklődésedet Oidipusz király története, olvasd el a drámát, és tarts kiselőadást róla osztálytársaidnak irodalomórán!
 2. Figyeld meg, hogy milyen időrendi sorrendben derül fény az eseményekre!
 3. Mit tud Oidipusz a múltjáról a drámai cselekmény kezdetén? Meséld el egyes szám első személyben, mintha te lennél a thébai király!

27.2. kép • Egy mai Oidipusz király-előadás. Milyen viszonyban állhatnak egymással a szereplők? Miért? Beszéljétek meg!

Szophoklész: Antigoné

1. Mi jellemzi a drámai történet helyét és idejét?
2. Milyen drámai szituáció bontakozik ki a két testvér első párbeszédéből?
3. Hogyan viszonyulnak Kreón parancsához a testvérek? Mit akar tenni Antigoné, és mit Iszméné? Milyen érvekkel támasztják alá a döntésüket?
4. Honnan értesülünk a Thébában lezajlott háborúról? Keressétek meg a szövegben! Kik voltak a csatázó felek? Hogyan zárult a harcuk?
5. Mely isteneket említi a kar a bevonulási énekében? Mi a szerepük a drámai szituációban?
6. Milyen uralkodói elveket fogalmaz meg Kreón a monológjában? Hogyan vetítik előre szavai a bukását?

Tudod-e?

A drámát többen is lefordították magyarra:

Mészöly Dezső,
Trencsényi-Waldapfel
Imre, Ratkó József,
Eörsi István.

A tankönyvben
a nem jelölt részleteket
Trencsényi-Waldapfel
Imre fordításában
közöljük. Könyvünkben
a házi olvasmányokból
csak a feladatokhoz,
az értelmezéshez
kapcsolódó idézetek
szerepelnek.

KREÓN

[...]

Ki egy egész város felett uralkodik,
S nem tart ki, bár az elhatározása jó,
Ha nyelvére a rettegés fékét veti,
Mindig hitványnak tartottam s tartom ma is.

És azt, ki bármi jó barátot többre tart
Saját hazájánál, becsülni nem tudom.

[...] aki

A város ellenségének mutatkozik,
Az én barátom nem lehet, mivel tudom,
A város ment meg minket is; hajója míg
Békén halad, barátunk lesz, amennyi kell.
Hazánkat ily elvekkel én nagygya teszem [...].

7. Az ór jelentése szerint valaki megszegte Kreón parancsát. Mi az oka annak, hogy a király csak férfi-re gondol? („Férfi hát akadt ily vakmerő?”)
8. „Kezdetől fogva sejtem én, uram király, / Hogy istenek kezére kell ismerni itt” – mondja a Karvezető. Mivel magyarázható, hogy istenek közbeavatkozását feltételezi?
9. Kreón szerint kik és miért szegték meg az általa hozott törvényt? Vitassátok meg!

Hogy lett Teiresziász vak jós?

Az egyik monda szerint Teiresziász úgy vesztette el szeme világát, hogy egy alkalommal igazságot kellett szolgáltatnia Zeus és Héra vitájában. Tudvalevő, hogy Zeus folyton hűtlen volt feleségéhez, s azzal próbálta ezt megmagyarázni, hogy amikor Hérával hál, úgyis Héra élvezi jobban, mivel a természet rendje szerint a nőknek sokkal nagyobb testi élvezet jut, mint a férfiaknak. Ebbe Héra nem akart belenyugodni, és Teiresziászt kérték meg, hogy személyes tapasztalatai révén döntse el a vitát. (Tudniillik egyszer két párzó kígyót látott, botjával rájuk csapott, s ezért hét évre nővé változott.) Ő Zeus igaza mellett állt ki, ezért Héra úgy megdühödött rá, hogy elvette Teiresziász szeme világát, Zeus pedig azzal kárpótolta, hogy jóstehetséggel és hét emberöltőnyi hosszú élettel ajándékozta meg.

28.1. kép • Henry Fuseli: Teiresziász és Odüsszeusz

10. Milyenek ábrázolja az embert az Antigoné híres kardala? Szerintetek a kezdő mondat melyik fordítása áll közelebb a szöveg emberképéhez? Vitassátok meg! Tanuljátok meg kívülről a kardal első tíz sorát!

Sok van, mi csodálatos,
De az embernél nincs semmi csodálatosabb.
Ő az, ki a szürke
Tengeren átkel,
A téli viharban
Örvénylő habokon,
S Gaiát, a magasztos istennőt,
Zaklatja a meg-megújulót
Évről évre az imbolygó ekevassal,
Fölszántva lovával a földet.

Szárnyas madarak könnyűszívű
Népére, az erdő vadjaira
Készítik a hurkot,
A sósvizü tengerben lakozó
Halakat hálóval fogja meg
A férfi, ki ésszel él.
Szolgáivá tette okos leleménnyel
A hegyek meg a rétek állatait,
A lobogóhajú paripának és a bikának
Nyakába vetette igáját.

És a beszédet és a széllal
Versenyző gondolatot meg a törvényt
Tanulja, a városrendezőt,
Lakhatatlan szirteken
Tűző nap forró sugarát s a fagyot
Kikerülni ügyes, mindenben ügyes,
Ha akármí jön, ám a haláltól
Nem tud menekülni,
De gyógyírt a nehéz nyavalyákra kigondol.

Ha tud valamit valaki,
Mesteri bölcslet, újszerűt,
Van, ki a jóra, van, ki gonoszra tör vele.
Ki a földnek törvényeket ad,
Jogot, mit az isteni eskü véd,
Az a városban az első; de hazátlan,
Akinek jó, ami nem szép.
Tűzhelyemnél nincs helye.
Ne ossza meg tervét sem az velem, ki így cselekszik.

(Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása)

Számtalan csoda van, de az / Embernél jelesebb csoda nincs.

(Mészöly Dezső fordítása)

Sok szörnyű csodafajzat van, / s köztük az ember a legszörnyebb.

(Ratkó József fordítása)

29.1. kép • Csontváry Kosztka Tivadar: *Öreg halász.*
Te milyen jellemzőit emelnéd ki a mai kor emberének?
Csodálatosnak vagy szörnyűnek neveznéd inkább?

Tudod-e?

Szophoklész szövegében a deinotatosz szó szerepel, amely azt is jelenti, hogy legcsodálatosabb, de azt is, hogy legszörnyűbb. A legtöbb értelmező szerint a szerző itt ez utóbbi értelemben használja.

- 11. Kreón elé viszik Antigonét. Milyen értékredek feszülnek egymásnak párbeszédükben? Melyik a meggyőzőbb számotokra? Miért?
12. Kreón és Antigoné alakjában a gyűlölet és a szeretet érzése ütközik össze. Keressétek ki azokat a mondatokat a szövegből, amelyekkel ez az állítás igazolható!
13. Miért vallja Kreón előtt Iszméné azt, hogy ő is segített Antigonének testvérük eltemetésében? Beszéljétek meg!
14. Hogyan reagál Antigoné Iszméné tettére? Szerintetek miért? Hogyan értékelnétek a viselkedését? Vitassátok meg!
15. Milyen érvel próbálja Iszméné jobb belátásra téríteni Kreónt? Mit válaszol rá Kreón?
16. Fogalmazd meg saját szavaiddal a 2. kardal lényegét! Milyen gondolatot vezet föl a kar ezzel az általánosító mondatával: „Boldogok, kiket nem látogat meg életükben sorscsapás [...]” (Trencsényi-Waldapfel Imre), illetve „Boldog mind, aki balsorsot nem ismer!” (Mészöly Dezső)?

Tegnapon s a holnapon
 És a messze eljövendőn
 Egy a törvény: nincs halandó,
 Ki az életet baj nélkül éli végig, bárhol él.

(Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása)

De ma, holnap s minden időn
 Megáll ama törvény:
 Bárki halandó
 Nagyra tekint: sarkában a romlás.
 Be sokélű fegyver a jó remény!”

(Mészöly Dezső fordítása)

- 17. Milyen érvekkel magyarázza Kreón a fiának Antigoné elítélését? Milyen jellemű embernek mutatkozik ezek alapján a király?
18. Értelmezd Haimón monológját! Milyen érvekkel próbálja meggyőzni apját arról, hogy hibás döntést hozott? Milyen stratégiát választ? Hogyan változik Haimón viselkedése a vita közben?
19. Miért tekinthető késleltetésnek a bonyodalom kibontakozásában Kreón és Haimón párbeszéde?
20. Milyen büntetést ró Antigonéra Kreón, hogy a vérbűntől megmeneküljön?
21. Miért énekel a kar a 3. kardalban a szerelem legyőzhetetlenségéről? Mire utal a karének végén „a minden élő közös Nászágya” metafora?
22. Antigoné és a kar panaszdalában (kommosz) milyen sérelmeket sorol a lány, és mivel vigasztalja őt a kar?
23. Milyen példákat hoz a 4. kardal az igazságtalanul szenvedő hősről? Melyik a tételmondat a kar énekében? Mi a kar szándéka ezzel az énekkel és Antigoné bizalmas megszólításával?
24. Kreón milyen hibáira mutat rá ebben a részletben Teiresziász?

Gondold meg ezt, fiam, hisz ember vagy te is,
 És nincs ember, ki még nem tévedett soha,
 De tévedett bár, sorsa nem reménytelen,
 Ha bajba jutva nem makacsodik tovább,
 S hibáját jóvá tenni jó tanácsra hajt.
 Az önhittség nyomán csak balsiker terem.

- 25.** Mivel vádolja egymást Kreón és Teiresziász a pénzzel kapcsolatban?
26. Mit tartalmaz Teiresziász jóslata, s hogyan hat Kreónra? Mi a szerepe a drámai cselekményben?

Figyelj tehát minden szavamra: nem soká
 Fog körbejárni pályáján a napszekér,
 S te adni fogsz az ágyékdoból származó
 Fiakból egyet váltságul halottakért,
 Mert mélybe lökted azt, ki fennjárhatna még,
 Az élő lelket sírverembe zártad el,
 S ki alvilági istenekhez tartozik,
 A holtat eltemetni meg nem engeded.
 Pedig nincs már hozzá jogod, s az égiek
 Világához sem tartozik: te ellenük
 Támadsz. Erinnüszek leselkednek reád,
 Az istenek küldték ki őket ellened,
 Saját bűnöd szerint mérnek rád büntetést.
 Figyelj tehát szavamra, és ítélj magad,
 Pénzért beszélek-é? Mert házad csakhamar
 A férfiak s a nők sírása tölti be.
 Mert minden városban bosszújuk kelt zavart,
 Hol embert marcangolhat szét a vad s az eb,
 S a szárnyas dögmadar hoz átkozott szagot
 A rét felől a szent városfalak közé.
 Te ingerelsz fel, és én mint jó céllövő
 Szived felé irányítok nyilat, s tudom,
 Bizton talál, s te elfutnál, de nincs hová.

31.1. kép • Singer Sargent: Oresztész és az Erünniszek. Nézz utána, ki volt Oresztész, és miért üldözték az Erünniszek!

- 27.** Az 5. kardal Théba keletkezését idézi. Milyen elemek szerepelnek benne a thébai mondakörből? Miért könyörögnek a vének Dionüszoszhoz?
28. Hogyan ismeri meg a néző Antigoné kiszabadításának eseménysorát?
29. Játsszátok el némajátékszerűen a sziklasírbeli jelenetet! Mozdulataitok, testtartásotok tükrözze a dráma szereplőinek érzéseit!
30. Milyen fázisokban jeleníti meg a szerző Kreón összeomlását?
31. Milyen gondolatokkal összegzi a kar a történet tanulságát? Tanuld meg kívülről az utolsó hat sort!

Bölcs belátás többet ér
 Minden más adománynál.
 Az isteneket tisztelni kell,
 Góggel teli ajkon a nagy szavak
 Nagy romlásra vezetnek –
 S józanná nem tesz, csak a vénség.

31.2. kép • A kar egy mai Szophoklész-előadásán. Szerinted mit jelképez az, hogy a kar tagjait lepel borítja?

A drámai szituáció

A **drámai szituáció** a két testvér, Antigoné és Iszméné első párbeszédéből bontakozik ki. Az események Oidipusz halála után folytatódnak. A vak király megátkozta fiait, hogy egymás kezétől essenek el. Polüneikész és Eteoklész, hogy elkerüljék a viszályt, megegyeztek abban, hogy felváltva uralkodnak. Az év letelte után azonban Eteoklész nem akarta átadni a város vezetését testvérének, ezért falat építtetett. Polüneikész pedig Argosz király támogatásával támadt Thébára. A két testvér a harcok elültével párbajban mérkőzött meg, s egymás kezétől estek el. Nagyjából ennyi az előzmény az Antigoné történetéhez. A dráma nyitó párbeszédéből kiderül, hogy **Oidipusz lányai átoknak érzik származásukat**. Ezenkívül Antigoné hozza a hírt, hogy az új uralkodó, Kreón azt a törvényt hozta, hogy csak Eteoklészt szabad eltemetni, Polüneikészt azonban nem, hiszen ő a város támadója volt, s ezzel a döntéssel akarja Kreón büntetni őt, s egyben megerősíteni hatalmát.

A konfliktusos dráma

A **konfliktusos drámában a bonyodalom a főhős és ellenfele között kialakult konfliktusból, összeütközésből bontakozik ki**. A kiindulópont általában az, hogy a negatív hős valami olyan cselekedetet hajtott végre, amely megbontotta a harmonikus világrendet. Ebben a **diszharmonikus állapotban** viszont a pozitív hős nem akar élni, illetve arra törekszik, hogy a világrendet helyreállítsa. Ha eközben elbukik, tehát **értékvesztés (tragikum)** következik be, akkor konfliktusos tragédiáról van szó.

Kreón és Antigoné párviadalában ez a tragikus konfliktus figyelhető meg. Az egyik oldalon az államrend, a király parancsa, a másikon az időtlen törvény, az emberség parancsa (az istenek törvénye). **Antigoné** nem fogadhatja el Kreón döntését, hiszen az felborítaná a szokásjogot. Emberi törvény nem írhatja felül az ősi erkölcsi törvényt, az istenek parancsát: a halottat el kell temetni. De azért sem fogadhatja el, mert a saját fivérééről van szó. Éppen ezért úgy érzi, **számára nincs választási lehetőség**, az élete árán is szembe kell szegülnie a király parancsával. **Kreón** viszont az állam új uralkodója, biztosítania kell az államrendet és a királyi tekintélyt. Úgy gondolja, ehhez meg kell büntetnie a város ellen támadó férfit, akkor is, ha testvére gyermekéről van szó. Ezzel azonban vét az isteni szabály ellen, és **az elvakult góg, a hübrisz vétségébe esik**. A tragédia végkifejletében rettenetesen megbűnhődik ezért, gyermekét és feleségét elveszítve össze-roppan. De elbukik Antigoné is.

32.1. kép •

Nikiphoros Lytras:
*Antigoné Polüneikész
holtteste mellett*

32.2. kép • Jalabert:

Oidipusz és Antigoné.
Nézz utána, hogy
a mondakör mely
részét örökíti meg
a festmény!

Antigoné és Iszméné

Oidipusz lányai között az első dialógusban bontakozik ki a **konfliktus**. A kérdés az, hogy miként viszonyulnak Kreón döntéséhez, melyben megtiltotta, hogy testvérüket, Polüneikészt akárki is eltemesse. **Antigoné** azonnal és megmásíthatatlanul **szembefordul az uralkodó parancsával**. Nem fogadja el a felborult világrendet, és kész életét is föláldozni az igazáért.

Iszméné ellenben úgy viselkedik, ahogy egy korabeli nőtől általánosan elvárható. **Ő fél a hatalomtól**, tudja, hogy nőként nincs beleszólása a közéletbe, és testvérét is próbálja óvni ettől. Második dialógusukban azonban megváltozik Iszméné magatartása, és vállalná Antigonéval az el nem követett tett következményeit. Itt ugyanis már nővéréről van szó, akivel kész lenne osztozni a halálban, de ekkor már Antigoné visszautasítja, és beláttatja vele, hogy az ő sorsa az élet, míg nővééré a halál.

Kreón fordulata

Kreón és fia, Haimón párbeszéde (3. dialógus) **késleltető elemnek** tekinthető a dráma szerkezetében. A király megpróbálja meggyőzni fiát arról, hogy Antigonét el kellett ítélnie. Érvei között szerepel az uralkodó szavahihetőségére való utalás („*A nép hazugságon ne fogjon engemet, / Inkább haljon meg ő [...]*”), a rokoni részrehajlás távoltartása („*Ha tűröm, azt, hogy egy rokon / A rendet bontsa, mit mer az, ki távol áll?*”), a zsarnoki hatalom hangoztatása („*Akit királlyá tett a nép, követni kell / Minden szavát, legyen jogos vagy jogtalan.*”), a férfiúi magasabbrendűségekre való hivatkozás („*Ha meg kell lenni, győzzenek le férfiak, / De asszony rabjának ne mondjanak soha!*”). Ezekkel az érvekkel azonban nem tudja meggyőzni a szerelmes fiataalt, ellenkezőleg. Egy **konok, rugalmatlan, önféjű és gógós emberként**, valamint **érzéketlen apaként jelenik meg Haimón szemében**.

A fiú először az engedelmes gyermek szerepében látszólag igazat ad apjának, de óvatosan kifejti, hogy érdemes lenne meghallgatnia mások véleményét is, és a közvéleményre hivatkozik. Majd egyre erőteljesebben fogalmazza meg **ellenvéleményét**, és figyelmezteti apját, hogy az elvakult önféjűség nem vezet jóra. („*Bölcs ember az, ki másoktól tanulni tud, / És semmi hűrt meg nem feszít túlságosan.*”) Burkoltan tulajdonképpen esztelennek és makacsnak nevezi apját, ami messze túlmege a fiúi engedelmisség határain.

A befogadó azt várja, hogy Kreón megfontolja fia szavait, különösen a fenyegetést, amellyel halálára céloz. A király azonban nem veszi komolyan egy éretlen ifjú elfogult szavait. Haimónnak nem sikerül eltántorítania döntésétől.

A kor értékrendje szerint sokkal nagyobb súlya van egy vén bölcs szavának. Különösen igaz ez Teiresziászra, a vak jósra, akinek szavahihetőségét még senki nem kérdőjelezte meg. A közvélemény szemében ő egyenrangú az uralkodóval, sőt bizonyos szempontból fölötte áll, hiszen az isteni döntéseket, a Végzetet jósolja meg. Kettejük dialógusa nagyon hétköznapi módon indul, hiszen mindketten haszonszerzéssel vádolják meg egymást („*A pénzt szerette mindig mindenütt a jós.*”; „*S a zsarnokok gyalázzanak nyerészkedők.*”). Ám a párbeszéd végén **Teiresziász felhagy Kreón győzködésével, s egyszerűen kinyilatkoztatja a súlyos jóslatot**, amely a király teljes összeomlását vetíti előre. Ez hat. **Kreón** a karral együtt tanakodva **megváltoztatja korábbi döntéseit**. Eltemeti a holtat, és megy, hogy kiszabadítsa Antigonét a sziklasírból, ahol még emberi számítás szerint élnie kell. Csakhogy Antigoné nem az az ember, aki tétlenül bevárja a lassú éhhalált. **Kreón** elkésett, a sorsa beteljesedett. Ha a király törvényeit nézzük, azt mond-

34.1–2. kép •

Előadásképek.

Ha te lennél a darab rendezője, milyen karakterű színésznőre osztanád a címszerepet?

hatjuk, hogy **saját döntéseinek lett az áldozata**, de ha figyelembe vesszük a személyiségében bekövetkezett fordulatot, egy **sorstragédia** bekövetkezésének vagyunk a tanúi. Kreón a hübrisz vétségébe esett, mert azt gondolta, figyelmen kívül hagyhatja az istenek törvényeit. De amikor belátta döntéseinek rossz irányát, s jóvá akarta tenni, már nem volt lehetősége rá.

A kar szerepe

A kórus szerepe az *Antigonében* eléggé összetett. Egyrészt sajátos **értelmezői szerepet** tölt be a tragédia szerkezetében. Két párbeszédés rész között az istenek megidézve sokszor valamilyen **általános igazságot** fogalmaz meg (pl. a győzelemről vagy az ember természetéről, esetleg kiszolgáltatottságáról). Ugyanakkor **összeköti a párbeszédés részeket**, bevezeti az egyes szereplők érkezését. A kar a thébai **vének tanácsát** testesíti meg, bár ebbéli szerepében esetenként roppant bizonytalan (az egyik percben még Kreónnak ad igazat, a másik percben már Haimón mellé áll), de Teiresziasz megítélésében nem ingadozik. A kivonulási énekben összegzi a drámai történés tanulságait.

Az istenek a tragédiában elfoglalt helyüket tekintve nem azonosak a homéroszi eposzok isteneivel. **A tragédia istenei színpadi álarc mögül megszólaló hangok**. Isteni világuk láthatatlan. Lényük: erő és hatalom, amely félelmet és tiszteletet kelt. Ámde **az emberek magukra hagyottan cselekszenek** az istenek által, a háttérből irányított világban. S a sorsuk alakulásában azért jelentős szerepet játszik személyiségük és saját döntésük is.

A dráma verselése

Az ókori görög tragédiák verses formájúak. A dialógusok és a kardalok azonban eltérő ritmusúak. A dialógusok hatos jambikus sorokban íródtak.

„A pénzt szerette mindig mindenütt a jós.”

U – | U – | U – | – – | U – | U –

A kardalok pedig anapestikus vagy trochaikus ritmusúak.

„Szárnyas madarak könnyűszivű

– – | U U – | – – | U –

Népére, az erdő vadjaira

– – | U U – | – – | U U –

Készítik a hurkot [...].”

– – | U U – | –

Az Antigoné szerkezete

Nyitó párbeszéd	Antigoné és Iszméné párbeszéde	} Expozíció
A kar bevonulási éneke	A kar bevonulási éneke: a győzelemről	
1. dialógus	Kreón – őr	} Bonyodalom
1. kardal	Karének – az emberről	
2. dialógus	Antigoné és Kreón	
2. kardal	Karének: az ősök bűneiért az utódok is fizetnek	
3. dialógus	Haimón – Kreón párbeszéde	} Késleltetés
3. kardal	Karének: a szerelem hatalmáról	
4. dialógus	Kommosz: Antigoné gyászdala	} Krízis
4. kardal	Karének az igazságtalanul szenvedő hősről	
5. dialógus	Kreón – Teiresziász	
5. kardal	Karének a sors hatalmáról	
Záró párbeszéd	A hírnök beszámol a tragédiáról. Kreón panaszdala	
A kar kivonulási éneke	A kar kivonulási éneke a bölcs belátásról	

- 1. Rendeljétek Antigonéhez, illetve Iszménéhez a következő értékeket! Segítenek az alábbi, Mészöly Dezső fordításában közölt idézetek.
gyengesség, erő, egyéni (férfias) kiállás, a női szerep elfogadása, ésszerűség, családi becsület, egyetemes emberi erkölcs, alattvalói alázat, az életnél fontosabb az istenek világa, a földi lét fontossága, közészerűség, nagyszerűség

	érvek
Antigoné	<p>„Gyűlölködők szeretteink csúffá teszik!”</p> <p>„Nem megtagadta egyik bátyánktól Kreón Mindünk jogát, a tisztas elhantoltatást?”</p> <p>„megmutathatod: / Nemes vagy-é, vagy csak nagyok korcs fajzata.”</p> <p>„[...] tovább kell tetszenem Az Alvilágban, mint e földön, mert amott Örökre nyugszom.”</p>
Iszméné	<p>„Ha mindez így van: én magam Mit számítok, ha meghajlok, ha lázadok?”</p> <p>„Beláthatod te is, hogy gyenge nők vagyunk, És férfiakkal szembe szállnunk nem lehet.”</p> <p>„Erőseké a jog: miénk a hódolás [...]”</p> <p>„Parancs szerint szolgálok én, mert esztelen, Ki túlerővel harcba szállva elbukik.”</p> <p>„Elérhetetlen célt kítűzni sem szabad.”</p>

1. Írd tovább Iszméné történetét! (Tervezd meg életútjának állomásait egy vázlatban! Majd fogalmazd meg kb. egy oldalban, egyes szám első személyben!)
2. „Szegény Kreón a hatalom áldozata volt” – mondták rá 19. századi gondolkodók. Értelmezd a kijelentést! Egyetértesz vele? Indokold a válaszod!
3. Páros feladat: Eddigi ismereteitek összegzéseként készítsétek el Kreón jellemterképét! Megállapításaitokat a műből származó érvekkel indokoljátok!
4. Foglaltok állást Antigoné bűnösségének kérdésében! Játsszátok el azt a bírósági tárgyalást, amely Antigoné ügyét tárgyalja! Az osztály egyik fele a védő, a másik fele az ügyész (a vádló) szerepében hozzon érveket!
5. Iszméné szerepének értelmezésével elsősorban a 19–20. századi gondolkodók foglalkoztak. A háttérben levő hétköznapi ember megítélése ekkor vált érdekes kérdéssé. Gondolkozz el a következő értelmezési lehetőségeken! Melyiket tartod a legmeggyőzőbbnek? Keress az alátámasztására érveket a dráma szövegéből!

– Egyesek szerint Iszméné alakja az európai kultúra első nagy közönyábrázolása. Ő az, aki sohasem tudott magyarázatot találni arra, amit látott, amiről hallott, ami az előzményeket jelentette és a következményeket előkészítette. Az értelenség lett az osztályrésze.

– Más vélemények szerint Szophoklésznál mindenki elpusztul. Egyedül Iszméné marad életben. De a holtakat nem ő temeti el. Mégis minden esemény, minden temetlenség az ő lelkére nehezedik. Hogy lehet ezt elviselni? – Eszerint Iszméné nagy korok hétköznapi tanúja, akinek rettenetes katasztrófák átélése után lelkére nehezedik a kor.

– Van olyan értelmezés, amely szerint Iszméné azért marad életben, hogy legyen, aki emlékezzen a Labdakidák történetére. Eszerint Iszméné taszító alaknak látja Antigonét.

– Más értelmezés szerint Iszméné azért tűnik el a Szophoklész-dráma második részében, mert ő az egyetlen épelméjű szereplő.

– 20. századi értelmezők saját koruk hétköznapi szereplőjét ismerik fel Iszménében. A történelemmel farkasszemet nézni nem tudó embert ismerik fel benne, aki él tovább, megöregszik. Nem idézi fel Laiosz házában történetét. Nem ismeri fel önmaga amnéziáját, így akár szabadnak is érezheti magát.

36.1–2. kép • Antigoné és Iszméné. Kreón és Haimón. Te melyik családon belüli ellentétet érzed tragikusabbnak? Válaszodat indokold is meg rövid, 10-15 mondatos fogalmazásban!

37.1–2. kép • Jelenetek a Dettre Gábor által rendezett *Antigoné* című filmből. Keressetek képaláírásként idézeteket a műből!

Az Antigoné utóélete

1. *Antigoné történetét Szophoklész után is sokan feldolgozták. Nézz utána, hogyan köthetők az alábbi művészek a témához: Euripidész, Carl Orff, Jean Cocteau!*
2. *Értelmezd Áprily Lajos versét! Ki a beszélő a költeményben? Milyen értéket emel ki a költő a dráma szereplőinek értékrendjéből?*

Áprily Lajos

ANTIGONE

A Nap nagymessze, drága Haimon,
most oldja bíbor csónakát,
a harmat-fényű Dirke-tájon¹
tengerfuvalmak szállnak át,
s a szőke por éjjel be fogja
temetni könnyű lábnyomom –
Sötét az Acheron² homokja:
itt meg kell halni, Haimonom.

Mit is keresnénk árva-ketten,
hol éjig ér a gyűlölet?
Én gyűlöltre nem születtem
és itt szeretni nem lehet;
s az őszám átka, haj, suhogva
végigsüvölt a sorsomon –
Sötét az Acheron homokja:
itt meg kell halni, Haimonom.

Itt meg kell halni: Dike³ fénye
ki tudja, meddig nem derül,
mikor lesz embernek reménye
testvért szeretni emberül?
De lenn, törvények átkozottja,
majd új világról álmodom –
Sötét az Acheron homokja:
itt meg kell halni, Haimonom.

¹ *Dirke-tájon* • azon a tájon, ahol a kegyetlenség, a bosszú, a gyűlölet uralkodik

² *Acheron* • az alvilág egyik folyója a görög mitológiában

³ *Dike* • az igazságosság istennője a görög mitológiában

Összefoglaló kérdések, feladatok

	Epika	Líra	Dráma	Filozófia, történetírás
Kr. e. 800 k.	Homérosz: <i>Íliász</i>		Az első kardalok	
Kr. e. 750. k.	<i>Odüsszeia</i>			
Kr. e. 700 k.	Hésziodosz: <i>Istenek eredete,</i> <i>Munkák és napok</i>			
Kr. e. 650–600		Kallinosz Arkhilokhosz Túrtaiosz Mimnermosz		
Kr. e. 600–550	Aiszóposz állatmeséi	Alkaiosz Szapphó		Thalész Anaximandrosz Anaximenész
Kr. e. 550–500		Anakreón	Theszpisz	Hérakleitosz
Kr. e. 500–450		Szimonidész Pindarosz	Pratinasz Aiszkhülosz tragédiái	Anaxagorász Zénón
Kr. e. 450–400			Szophoklész tragédiái Euripidész tragédiái Arisztophanész vígjátékai	Empedoklész Hérodotosz Thuküdidész
Kr. e. 400–350			Menandrosz új típusú vígjátékai	Szókratész Démokritosz Platón Arisztotelész Démoszthenész Epikurosz
Kr. e. 300–250		Theokritosz Aszklépiadész Kallimakhosz		

1. *Tanulmányozd a táblázatot! Milyen törvényszerűséget lehet megállapítani a korszakok és műnemek összevetése után?*
2. *A táblázatban a tankönyv által nem tárgyalt szerzők is találhatóak. Pindarosz és Theokritosz nevéhez egy-egy műfaj, Aszklépiadészhez egy versforma kapcsolódik. Nézz utána ezeknek!*
3. *Járj utána az interneten, hogy ebben az évadban játszanak-e magyar színházak ókori görög dráma-feldolgozást! Nézzetek meg egy színházi előadást élőben vagy felvételen!*
4. *Vitassátok meg, érdekes lehet-e az Antigoné korunk fiatal nézői számára! Mely jelentéselemei aktualizálhatók leginkább, és melyek nem?*
5. *Gyűjtsd össze a füzetedbe azokat a fogalmakat, amelyeket a görög irodalommal kapcsolatban tanultál! Tíz fogalomból készíts kislexikont (ábécérendben, fogalommagyarázattal)!*
6. *Vesd össze a görög színház jellemzőit a mai színházfajtákkal!*

A TRÓJAI MONDAKÖR

*

A trójai háború a mítosz szerint a Thétisz istennő és Péleusz király lakodalmán kitört viszály miatt robbant ki. A szépséges istennő kezéért korábban istenek versengtek, Zeusz is beleszeretett Néereusz tengeristen lányába. De Prométheusz jóslata szerint Thétisz születendő fia apjánál is nagyobb hatalommal fog rendelkezni. Zeusz ezért Péleuszt, Püthia halandó királyát jelölte ki Thétisz férjéül.

Kheirón, a kentaur barlangjában tartották a menyegzői lakomát. Istenek és földi halandók voltak a meghívottak között, csak Eriszt, a viszály istennőjét nem hívták meg. Bosszúból Erisz a Heszperiszek kertjéből szerzett aranyalmára ezt a felírást karcolta: „A legszebbnek”, és a násznép közé gurította. Aphrodité, Pallasz Athéné és Héra egyaránt igényt tartott az almára. Zeusz nem vállalta a döntőbíró szerepét. Az istennőket Hermész kíséretével az Ida hegyén pásztorkodó Párisz királyfihoz küldte: döntse el ő, a földi férfiak legszebbike, hogy melyikük a legszebb.

**

Héra a legnagyobb földi gazdagságot ígérte Párisznak, ha neki ítéli az almát. Pallasz Athéné az emberek között a legokosabbá tette volna, ha a döntés neki kedvez. Aphrodité a legszebb földi asszonyt, Helenét (Menelaosz spártai király feleségét) ígérte Párisznak, ha ő nyeri el az aranyalmát. Párisz Aphroditét választotta, s bár az istennők korábban fogadkoztak, hogy elfogadják az ítéletet, a sértett Héra és Pallasz Athéné roppant haragra gerjedt.

Elhatározták, hogy végső romlásba taszítják Tróját. Kiderült ugyanis, hogy Párisz Priamosz trójai király és Hekabé fia volt, akit azonban egy jóslat miatt, mely szerint pusztulást fog hozni a városra, születése után kitétek egy Trójához közeli erdőbe. Először egy nőstény medve, később pásztorok nevelték. A szépséges ifjú erejével és bátorságával kitént társai közül. Oinóné [ojnoné], a legszebb nimfa szerelmével ajándékozta meg. Miután visszatért Priamosz udvarába, testvérei mind házasemberek lévén, napról napra unszolták Páriszt, válasszon magának feleséget.

Ő arra hivatkozott, hogy Aphrodité választottját veszi majd feleségül. Az istennő nemsokára be is váltotta ígéretét. Spártában váratlanul pestisjárvány tört ki, és a delphoi jósda szerint csak az vethet véget neki, ha az emberek héroszoknak kijáró áldozatot mutatnak be. Menelaosz, hogy teljesítse a kérést, Trójába utazott, ahol a kérés teljesítéséhez Párisztól kapott segítséget. Párisz viszonzásul meghívatta magát Spártába. Menelaosz hatalmas lakomát és ünnepséget rendezett a Spártába érkező Párisz tiszteletére, aki megsértve a vendégjogot, Aphrodité segítségével elcsábította Helenét. A gyanútlan Menelaosznak néhány nap múlva el kellett utaznia, így vendégét felesége gondjaira bízta. Párisz kihasználva a kínálkozó alkalmat, megszóktette Helenét, s magával vitte a palota kincseinek nagy részét is.

Amikor Menelaosz hírül vette Párisz tettét, testvéréhez, Agamemnón mükenéi királyhoz fordult segítségért. Agamemnón vezetésével hadba szálltak a görög föld legvitézesebb királyai, hogy bosszút álljanak Páriszon és Tróján.

39.1. kép • Mükénéi halotti maszk, amely a legenda szerint Agamemnóné lehetett

Készülődésüket azonban váratlan események hátráltatták. Odüsszeuszt, Ithaka királyát egy jóslat figyelmeztette, hogy ha hadba vonul, húsz évig nem térhet haza, ezért örültnek tette magát, hogy ne kelljen elhajóznia. A „leleményes” királyt Palamedész leplezte le, így Odüsszeusznak is csatlakoznia kellett a hadhoz.

Egy másik jóslat szerint az ostromlók csak akkor vehetik be Tróját, ha Akhilleusz is köztük harcol. Akhilleusz Péleusz király és Thétisz gyermeke volt. Születésekor Thétisz azt a jóslatot kapta, hogy fiára kétféle sors vár: vagy hosszú életű lesz, de nevét elfelejti a világ, vagy fiatalon, harc közben vesztí életét, de neve örökké fennmarad. Thétisz, hogy a második jóslat beteljesülését megakadályozza, a Sztüx (az alvilág határfolyója) sérthetlenné tevő vizébe mártotta Akhilleuszt, de sarka (Achilles-ín [ahillesz]), melynél fogva tartotta, sebezhető maradt.

A hadak indulását Artemisz istennő is hátráltatta, akit Agamemnón korábban egy vadászat alkalmával megsértett. Ki kellett békíteni az istennőt, hogy az Aulisz kikötőjében állomásozó görög hajóhad elindulhasson. Artemisz Agamemnón leányának, Iphigéniaának feláldozását követelte. Agamemnón eleget tett az istennő követelésének, aki az utolsó pillanatban azonban a leány helyére az áldozati oltárra egy szarvast helyezett, és Iphigéniát a fellegekbe ragadta.

A görög hajóhad végre elindulhatott Trója alá. A harc változó sikerrel kilenc évig tartott. A tizedik évben Odüsszeusznak sikerült elrabolnia a trójai fellegvárból a város védő palladiónt, Athéné istennő csodatévő szobrát, majd Akhilleusz legyőzte Hektórt, Trója legkitűnőbb védőjét. Végül Odüsszeusz javaslatára a görögök egy hatalmas falovat ácsoltak, melynek belsejébe legvitézebb katonáikat rejtették. A görög sereg elvonulást színlelve hajóhadával egy közeli sziget mögött rejtőzött el. A parton hagytak egy megkötözött férfit, Szinónt, aki rávette a várból kijövő trójaiakat, hogy a hatalmas szobrot vontassák be a várba, mert az Pallasz Athénének szánt ajándék. Csak Laokoón, Apollón papja tiltakozott, Poszeidón azonban két hatalmas kígyót eresztett rá és fiaira. A tragédia meggyőzte a trójaiakat Szinón szavainak igazáról, a várba vontatták a falovat, és hatalmas ünnepséget rendeztek megmenekülésük örömére. Az éj leple alatt a görögök előbújtak a falóból, megnyitották Trója kapuit, s a visszatérő katonaság beözönlött a városba. Az ünnepi lakomától és a bortól elnehezült trójaiak nem tudtak ellenállni a túlerőnek. A város elesett, házait és palotáit feldúlták és felgyújtották.

Akhilleusz, az akhájok legvitézebb harcosa már nem érthette meg a győzelmet, Apollón nyilatztatta le Páriszal a hőst, akit az egyedül sebezhető testrészen, a sarkán ért a halálos lövés.

Amilyen küzdelmes és nehézségekkel teli volt az ostrom, olyan volt a hazatérés is. A hazatérő fővezért, Agamemnónt hűtlen felesége, Klütaimnésztra gyilkolta meg.

Odüsszeusz húszévi távollét után tért haza. Eközben feleségének seregnyi kérést udvarolt, felélték vagyona nagy részét, és csak a kérék legyőzésével sikerült Ithaka királyának rövid időre nyugalmat találnia.

A trójai mondanakörnek számtalan mellékszála is létezik, sőt egyes eseményeknek eltérő változatai is ismertek. Ezt a hatalmas anyagot használta fel, sűrítette a szerző a homéroszi eposzok megalkotásához.

Szövegértési feladatok

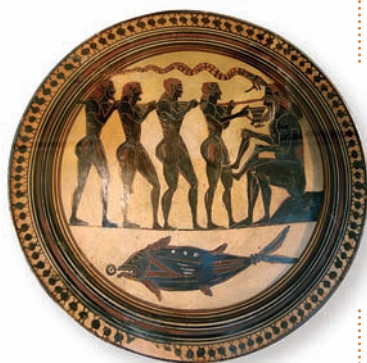
1. Válaszd ki az alábbi tulajdonnevek közül a földrajzi neveket! (2 pont)
Néreusz, Péleusz, Püthia, Kheirón, Ida
2. Értelmezd szinonimák segítségével az alábbi szavakat! (5 pont)
lakodalom, viszály, násznép, bosszú, bolyongás
3. Melyik három istennő versengett „A legszebbnek” feliratú almáért? (3 pont)
4. Milyen ígéretekkel próbálták meg befolyásolni Párisz döntését? (3 pont)
5. Adj címet a szöveg csillaggal jelölt részeinek! (5 pont)
6. Állapítsd meg, hogy az alábbi állítások igazak-e vagy hamisak! (5 pont)
 - a) Páriszt szülei, Priamosz és Hekabé nevelték föl.
 - b) A várost védő palladión Pallasz Athéné kardja volt.
 - c) Laokoón nem akarta, hogy a falovat a trójai várba vigyék.
 - d) Agamemnón az utolsó pillanatban a lánya helyére az áldozati oltárra egy szarvast helyezett.
 - e) Menelaosz meghívta Spártába Páriszt, majd viszonzásul Trójába utazott vendégségbe.
7. Magyarázd meg! (5 pont)
 - a) Miért jelölte ki Zeus Péleuszt Thétisz férjéül?
 - b) Miért nem vállalta Zeus a döntőbíró szerepét az alma odaítélésében?
 - c) Kinek vagy minek a hatására utazott Menelaosz Trójába?
 - d) Miért vontatták a trójaiak a falovat a várfalak mögé?
 - e) Milyen jóslattól akarta megóvni fiát Thétisz?
8. Ki volt? (5 pont)
 - a) Agamemnón testvére
 - b) Néreusz tengeristen lánya
 - c) Menelaosz felesége
 - d) Oioné szerelme
 - e) Klütaimnésztra lánya
9. Odüsszeuszt, miután hazatért, megkérdezte a felesége, hogy mi történt vele eddig. Ő fáradt volt, ezért nagyon rövidre fogta az élménybeszámolót. Írd le 5-8 mondatban, hogyan mesélte el Penelopénak a fenti történet lényegét! (7 pont)

41.1. kép • Enrique Simonet: *Párisz ítélete*. Próbáld azonosítani a képen az istennőket!

41.2. kép • *Párisz elrabolja Helenét*. Mi a véleményed a Menelaosz-nál vendégeskedő Párisz viselkedéséről?

Előszó	5
--------------	---

Az olvasó ember

A szépirodalmi kommunikáció	10
Fikció és valóság	16
Műnemek és műfajok	18
A szövegek egymásra hatása – az intertextualitás	32
Összefoglaló kérdések, feladatok	36

Mítoszok

A mítoszok világa	38
Jellegzetes témák és motívumok a mítoszokban	46
A görög mitológia	53
Összefoglaló kérdések, feladatok	68

A homéroszi eposzok

Az antikvitás művészete	70
A görög irodalom	72
Iliász	78
Odüsszeia	98
A homéroszi szövegek hatása	134
Összefoglaló kérdések, feladatok	140

A görög líra

A görög líra kora	142
Szerzők, műfajok, versformák	144
Összefoglaló kérdések, feladatok	158

A görög dráma

A görög dráma kialakulásának időszaka	160
Szophoklész tragédiái	166
Összefoglaló kérdések, feladatok	178

A római irodalom

A római irodalom	180
Catullus költészete	182
Vergilius művei	187
Horatius költészete	196
Ovidius költészete	204
Az „ezüstkori” irodalom	209
Összefoglaló kérdések, feladatok	212

A Biblia

A Biblia fogalma, részei, a kanonizáció	214
Az Ószövetség	216
Az Újszövetség	234
Bibliafordítások	254
Összefoglaló kérdések, feladatok	254

Kiadja a Mozaik Kiadó, 6723 Szeged, Debreceni u. 3/B., Telefon: (62) 470-101

E-mail: kiado@mozaik.info.hu • Honlap: www.mozaik.info.hu

Felelős kiadó: Török Zoltán • Grafikus: Deák Ferenc

Készült a Dürer Nyomda kft.-ben, Gyulán • Felelős vezető: Kovács János

Terjedelem: 22,88 (A/5) ív • Tömeg: 468 g • 2013. március • Raktári szám: MS-2353U